

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ
ΩΦΕΛΙΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ο

ΧΑΡΑΚΤΗΡ

ΑΡΙΘΜ. 21

ΕΒΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΑΕΡΗ
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
82 0805 Σταδίου - ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ο

ΧΑΡΑΚΤΗΡ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΓΓΛΙΚΟΝ ΤΟΥ ΣΜΑΪΛΣ

ΥΠΟ

Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

18968

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 52

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ
ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ 98

Έτυπώθη τῷ 1930.

Τὸ προκείμενον βιβλίον εἶνε ἀπλῇ σταχυολογία ἐκ τοῦ συγγράμματος περὶ Χαρακτῆρος τοῦ Ἁγγλου Σαμουήλ Σμάιλς, τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως τοῦ «Βο-
ήθει σαυτόν» καὶ ἄλλων πολλῶν ὠφελίμων βιβλίων,
τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων τῶν
ἀφισρωσάντων τὸν βίον εἰς διάδοσιν πρακτικῶν ἡθι-
κῶν ἀναγνωσμάτων. Ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ τὰ ἔργα
τοῦ συγγραφέως μετεφράσθησαν εἰς πάσας σχεδὸν
τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

Εἰς τὸ προκείμενον βιβλίον οἱ ἀναγνώσται θὰ εὖ-
ρωσιν ὠφέλιμα διδάγματα πεπειραμένου καὶ πρακτι-
κοῦ ἠθικολόγου, ληφθέντα ἐκ τῆς πείρας καὶ ἐξ ἱστο-
ρικῶν παραδειγμάτων.

Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἐπιδράσεις τοῦ χαρακτῆρος

Ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὴν ἀληθῆ δύναμίν του. Ὁ ἐξέχων εἴτε ὥς ἐκ τῆς καρτερίας, εἴτε ὥς ἐκ τῆς εὐθύτητος, εἴτε ὥς ἐκ τοῦ ὕψους τῶν ἀρχῶν του καὶ τῆς ὀρθότητος τῶν σκέψεών του, ἐπιβάλλει αὐτόματόν τινα σεβασμόν. Ὁ κόσμος τρέφει πίστιν πρὸς τοὺς τοιούτους καὶ πεποιησιν, καὶ ζητεῖ νὰ τοὺς μιμηθῇ.

Ὁ ἔξοχος νοῦς διεγείρει τὸν θαυμασμόν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ ἀσφαλίζει τὸν σεβασμόν. Ὁ ἔξοχος νοῦς εἶναι δύναμις τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ ἀπορρέει ἐκ τῆς καρδίας. Ναὶ μὲν οἱ ἔξοχοι νοῦ ἀνθρώποι κατέχουν εἰς τὴν κοινωνίαν θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν διάνοιάν των, ἀλλὰ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς κοινωνίας τιμῶνται μόνον οἱ ἔχοντες χαρακτῆρα.

Οἱ μεγάλοι ἄνδρες καθ' ὅλους τοὺς χρόνους ὑπῆρξαν ὄντα ἐξαιρετικά, τὸ δὲ μεγαλεῖον αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι σχετικόν. Οἱ ἄνθρωποι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ περιβάλλονται ἀπὸ ὀρίζοντα περιορισμένον, καὶ ὀλίγοι εὐρίσκουν εὐκαιρίαν νὰ ἀναδειχθοῦν μεγάλοι. Ἐκαστος ὅμως εἰς τὴν κοινωνίαν δύναται νὰ φέρεται ἐντίμως καὶ δικαίως· ἀπ' αὐτὸν ἐξαρτᾶται νὰ

εἶνε ἀκέραιος, δίκαιος, πιστός, εἰλικρινής καὶ ἔντιμος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μικρότερα πράγματα.

Ἐκαστος δὲ δύναται νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα τοῦ πλησίον ἐκ τῆς διαγωγῆς του πρὸς τοὺς συναναστρεφόμενους αὐτόν, καὶ ἐκ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον διαπραγματεύεται τὰς ὑποθέσεις του, ἣ φέρεται ἐν γένει πρὸς τρίτους.

Ἄλλως, τὸ καθῆκον εἶνε ὁ ἀπαραίτητος ὁδηγὸς εἰς πάσας τὰς σχέσεις τοῦ συνήθους ἀνθρωπίνου βίου καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῶν εὐγενεστέρων χαρακτήρων. Δύναται τις νὰ μὴ ἔχῃ χρήματα, μήτε κτήματα, μήτε ἐπιστημονικὰς γνώσεις, μηδὲ ἰσχύν, θὰ εἶνε ὅμως ἄξιος σεβασμοῦ ἂν ἔχῃ σταθερὰν καρδίαν καὶ εὐγένειαν τῆς ψυχῆς, ἂν εἶνε ἔντιμος, εἰλικρινής, μετριοφρων καὶ ἐκτελῇ πάντοτε κατὰ συνείδησιν τὸ καθῆκόν του.

Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις δὲν συνεπάγεται ἐξ ἀνάγκης τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἐντέλειαν τοῦ χαρακτῆρος. «Ἐν δρᾷμι καλῶν πράξεων», εἶπεν Ἀγγλος φιλόσοφος, «ἄξιζει περισσότερον ἀπὸ μίαν ὁκᾶν ἐπιστήμη». Δὲν εἶνε δὲ τοῦτο πρὸς καταφρόνησιν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ διὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι καὶ ὁ ἔχων πολλὰς γνώσεις πρέπει νὰ τὰς συνδέῃ μὲ τὴν ἀγαθότητα. Δύναται τις νὰ ἀναδειχθῇ ἔξοχος εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὰ γράμματα, εἰς ἐπιστήμην τινα, ἀλλ' ὥς πρὸς τὴν ἠθικὴν νὰ εἶνε ἄξιος νὰ καταταχθῇ πολὺ χαμηλότερα τῶν πτωχῶν καὶ ἀμαθῶν χωρικῶν.

Ὁ πλοῦτος ὀλίγον συντελεῖ εἰς τὴν μόρφωσιν χαρακτῆρος· ἐνίοτε μάλιστα ἀποβαίνει καὶ ἀφορμὴ δια-

φθορᾶς ἢ ἠθικῆς καταπτώσεως. Πλοῦτος καὶ διαφοροῦς, πολυτέλεια καὶ ἀνθηδικότης ἔχουν δυστυχῶς συγγένειαν ἀναμεταξύ τους.

Ὁ χαρακτήρ εἶνε ἀληθῆς πλοῦτος· εἶναι τὸ εὐγενέστερον τῶν κτημάτων. Καὶ ὁ ἔχων τοῦτον ἔχει δικαιώματα ἐπὶ τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀναζητοῦντες διὰ τοῦ χαρακτήρος τῶν καὶ μόνου τὸ ἀληθές ἀγαθόν, ζῶντες δὲν ἀποκτῆσιν ποτὲ μεγάλη πλούτη, θὰ εὗρουν ὅμως ἀνταμοιβὴν εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ εἰς τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόληψιν τοῦ κόσμου. «Οὐδεὶς, εἶπεν ὁ Ἀγγλος ἠθικολόγος, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ εἶνε πλούσιος ἢ σοφός, ἀπαραιτήτως ὅμως πρέπει νὰ εἶνε ἔντιμος».

Εἰς τὸν καθημερινὸν βίον ὁ χαρακτήρ ἔχει ἐνεργὸν μέρος περισσότερον ἢ ὁ νοῦς. Τόσον δὲ εἰς τὸν δημόσιον βίον ὅσον καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν τὴν κυρίαν βάσιν τῆς ἐπιτυχίας ἀποτελεῖ ἡ εὐθύτης τοῦ χαρακτήρος, ὁδηγοῦσα τὸν κοινὸν νοῦν. Ὁ κοινὸς νοῦς, ποδηγετούμενος ὑπὸ τῆς πείρας καὶ ἐμπνεόμενος ὑπὸ ἀγαθῆς θελήσεως, ἀποτελεῖ τὴν πρακτικὴν φρόνησιν. Ἔνεκα δὲ ταύτης τῆς ἀρετῆς βλέπομεν ἐνίοτε ἀνθρώπους ἔχοντας ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιβολὴν ὅλως δυσανάλογον πρὸς τὰς διανοητικὰς τῶν δυνάμεις. Διὰ τοὺς τοιοῦτους δύναται τις εὐκόλως νὰ λέγῃ: «Αἱ ἀρεταὶ τῶν εἶνε ἢ δυνάμεις τῶν».

Εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος συντελοῦν μικραὶ μικραὶ περιστάσεις, ἐξαρθρώμεναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπὸ τοὺς ἰδίους. Δὲν παρέρχεται ἡμέρα χωρὶς νὰ μᾶς διδάσκη καὶ νὰ μᾶς προτρέπη εἰς τὸ

καλὸν ἢ τὸ κακόν. Ἐκάστη πράξις, ἐκάστη σκέψις, ἕκαστον αἴσθημα συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μορφώῃ τὸ ἦθος, τὰς ἐξεις καὶ τὴν διάνοιάν μας. Ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου τροπολογεῖται ἀδιακόπως πρὸς τὸ καλὸν ἢ πρὸς τὸ κακόν· καὶ ἄλλοτε μὲν ὑψοῦται, ἄλλοτε δὲ ταπεινοῦται. «Δὲν ὑπάρχει, λέγει ὁ περιώνυμος Ἄγγλος συγγραφεὺς Ρῶσκιν, οὐδεμία μωρία, οὐδὲν σφάλμα τοῦ βίου μου, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ μ' ἐβλάψε, νὰ μὴ ἐξηθένησε τὴν ἐνεργητικότητά μου, νὰ μὴ μοῦ ἀφῆρεςε τὴν φαιδρότητά μου. Ἐνῶ πᾶν ὅ,τι ἔπραξα γενναῖον, ἀγαθὸν καὶ ἐνάρετον μὲ παρακολουθεῖ ἀκόμη καὶ μ' ἐνισχύει.

Ὁ ἀγαθὸς χαρακτήρ δὲν ἀποκτᾶται ἄνευ τῆς ιδίας μας προσπαθείας. Ἀπαιτεῖται ἄσκησις συνεχῆς, ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς καὶ θέλησις διαρκῆς. Ἐὰν ἀπαντήσῃς δυσκολίας, προσκόμματα, στιγμιαίως ἀποτυχίας, πρέπει νὰ ἀγωνισθῇς ἐναντίον αὐτῶν καὶ νὰ τὰς ὑπερνικήσῃς, ὀπλισμένος μὲ σταθερότητα. Δὲν θὰ ἀποτύχῃς, εἰὰν ἡ διάνοια εἶναι ἰσχυρὰ καὶ καθαρὰ ἢ καρδία.

Τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου μαρτυροῦν αἱ πράξεις του. Ἐξ αὐτῶν, ὅταν τὰς ἐμπνέῃ ἡ ἀκεραιότης, ἡ πρακτικὴ φρόνησις καὶ ἡ ἀρετὴ, φαίνεται κατὰ πόσον ἡ θέλησίς του εἶνε σύμφωνος πρὸς τὰ διδάγματα τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς λογικῆς. Τότε δέ, καὶ μόνον τότε, βαδίζει σταθερῶς καὶ περισσευομένως, θεωρῶν τὴν πλήρως τὸ κατ'ἄριστον ἀνωτέραν τῆς γενικῆς ὑπολήψεως, τὴν δὲ χαράν, τὴν

ἐκ τῆς συνειδήσεώς του ἀπορρέουσιν ὑπερτέραν τῶν ἐπαίνων τοῦ κόσμου.

Μολονότι τὰ παραδείγματα ἐπενεργοῦν μέγας εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, βάσις ὅμως ἀληθῆς καὶ στήριγμά του εἶναι ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς. Αὕτη ὑποβῇ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς δυσκολίας τοῦ βίου καὶ δίδει εἰς αὐτὸν θάρρος καὶ αὐτοβουλίαν. Ἐν ὃ ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ δεσπόσῃ ἑαυτοῦ, ἡ θέσις του εἰς τὸν κόσμον θὰ ἦτο εὐτελεστάτη. Ἄνευ βαθμοῦ τινος δυνάμεως πρακτικῆς καὶ ἐνεργοῦ, ἡνωμένης μὲ θέλησιν, ἡ ὁποία εἶνε ἡ ρίζα τοῦ χαρακτῆρος, καὶ μὲ φρόνησιν, ἡ ζωὴ θὰ ἦτο ἀνωφελὴς καὶ ἄσκοπος· θὰ παρωμοίαζε πρὸς τὰ λιμνάζοντα νερά, ἐνῷ πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς νερὸν ῥέον ἀδιακόπως, διότι τοῦτο μόνον ὠφελεῖ τὴν γῆν τὴν ὁποίαν διαβρέχει.

Ὅταν τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων συγκροτεῖται ὁ χαρακτήρ εἶνε ἡνωμένα διὰ θελήσεως δυνατῆς, τὴν ὁποίαν ὁδηγοῦν ὑψηλὰ φρονήματα, ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος καὶ μένει σταθερὸς εἰς αὐτήν, ἀδιαφορῶν ἂν τοῦτο ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν ὑλικὴν ζημίαν. Τότε δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν τῆς τελειότητος. Ἐὰν ὅμως ἔχῃ ἐνεργητικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ στερημένον ἀκεραιότητος καὶ ἀγαθότητος, τότε δύναται νὰ ἀποβῇ ὄργανον καὶ προσωποποίησις τοῦ κακοῦ. Μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τοῦ εἴλους τούτου συγκαταριθμοῦνται αἱ τρομερώτεραι μάστιγες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἱ μεγάλοι ἐκείνοι ἐξολοθρευταί, οἱ ὁ-

ποῖοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διέπραξαν ἐπὶ τῆς γῆς ἔργα καταστροφῆς.

Ὁ εὐγενεὺς χαρακτήρ ἄνθρωπος εἶνε εὐσυνείδητος, ἥ δ' εὐσυνειδησία του καταφαίνεται εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔργα του· εἶνε φιλόφρων, σέβεται δὲ καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἄλλους. Σέβεται πᾶν καλόν, τὸ ὁποῖον καθιέρωσεν ὁ σεβασμὸς προγεγενημένων γενεῶν, πᾶν μέγα ἔργον, πᾶσαν εὐγενῆ προᾶξιν, πᾶσαν ὑψηλὴν ἰδέαν· τιμᾷ τοὺς μεγάλους ἄνδρας τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος. Τὸ σέβας τοῦτο ἀνυψώνει τὰ ἄτομα, ἀποτελεῖ δὲ τὴν βάσιν τῆς εὐτυχίας καὶ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν ἐθνῶν. Ὅπου δὲν ὑπάρχει σέβας, οὔτε πίστις ὑπάρχει, οὔτε πεποίθησις καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, οὔτε κοινωνικὴ εἰρήνη, οὔτε πρόοδος.

Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ τῶν μεγάλων χαρακτήρων εἶνε ἡ θέλησις. Ὅπου εὐρίσκεται θέλησις, ἔκεῖ ζωὴ καὶ ἐνεργεῖα· ὅπου δὲν εὐρίσκεται, ἔκεῖ ἀδυναμία καὶ ἀποθάρσυνσις. Ἡ δυνατὴ θέλησις εἶνε καθὼς τὸ νερὸν ὅταν τρέχῃ καὶ τὰ δύο ἀνοίγουν τὸν δρόμον των μόνων. Ὁ θερμαινόμενος ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς τοιαύτης θελήσεως ὄχι μόνον τὸν ἑαυτὸν του ὁδηγεῖ, ἀλλὰ σύρει καὶ τοὺς ἄλλους κατόπιν του· πᾶσά του προᾶξις μαρτυρεῖ τὴν δύναμιν, τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν πίστιν του εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἐμπνέει εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὸν σεβασμὸν, τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ὑποταγὴν.

Ταῦτα δὲ ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀναλαμβάνοντας τοὺς μεγάλους ἀγῶνας τῆς πολιτικῆς ἢ τῶν πολέμων, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μένοντας ἐντὸς τοῦ στενωτέρου

ὀρίζοντος τοῦ συνήθους βίου. Παντοῦ καὶ πάντοτε, οἱ ἀγαθοί, οἱ ἔχοντες τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως, γίνονται οἱ φυσικοὶ ὁδηγοὶ τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἀκολουθοῦν αὐτομάτως. Φωτίζουν καὶ ἀνυψοῦν πᾶν ὅ,τι εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ὁρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται ἡ ἐνέργειά των. Ὅταν ἄνθρωπος τοιοῦτου χαρακτῆρος καλῇται νὰ καταλάβῃ θέσιν ἐμπιστοσύνης ἢ ἀρχῆς, οἱ εὐρισκόμενοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς του αἰσθάνονται τὴν δύναμιν των διπλασίαν. Οἱ ναῦται, ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Νέλσον, μετεῖχαν ὅλοι τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ μεγάλου ἐκείνου Ἀγγλου ναυάρχου. Ἐνίοτε ἡ οὕτως ἐξασκουμένη ἐπιρροή λαμβάνει σχεδὸν τὸν τύπον μαγείας καὶ φαίνεται ὥς νὰ προσέρχεται ἀπὸ δύναμιν ὑπεράνθρωπον. «Μοῦ ἀρκεῖ, ἔλεγεν ὁ Ρωμαῖος Πομπήϊος, νὰ κτυπήσω μὲ τὸν πόδα τὴν γῆν τῆς Ἰταλίας διὰ νὰ μοῦ δώσῃ στρατεύματα!».

Ἡ μνήμη τοιούτων μεγάλων ἀνδρῶν μένει ὥς μνημεῖον διαρκὲς τῆς ἀξίας των. Ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει καὶ ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ τὰ διανοήματα καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐπιζοῦν καὶ χαράσσονται ἀνεξαλείπτως εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους του. Οὕτω παρατείνεται καὶ διαιωνίζεται ἡ ἐνεργητικότης των, ἡ δὲ διάνοια καὶ ἡ θέλησίς των συντελοῦν εἰς τὴν διπλασίαν τοῦ μέλλοντος. Φάροι ἀληθεῖς τῆς ἀνθρωπίνης προσόδου, φωτίζουν τὴν ἡθικὴν ἀτμοσφαῖραν, ἡ ὁποία τοὺς περιβάλλει, ἐξακολουθοῦν δὲ καὶ μετὰ θάνατον νὰ χύνουν τὸ φῶς των ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν.

Εἶναι φυσικὸν νὰ θαυμάζωμεν καὶ νὰ τιμῶμεν τοὺς

όντως μεγάλους ἄνδρας. Διότι καθαγιαίνουν τὸ ἔθνος εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκουν· ὁδηγοῦν, διδάσκουν ὅχι μόνον τοὺς συγχρόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Τὸ ἐνδοξον παράδειγμά των καὶ αἱ σκέψεις των γίνονται ἀνεκτίμητος κληρονομία τοῦ ἔθνους των. Συγδέουν τὸ παρὸν πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ παρασκευάζουν καλλίτερον τὸ μέλλον. Ἀνιψοῦν διὰ σταθερὰς χειρὸς τὴν σημαίαν τῆς ἀρετῆς, αἱ δὲ ἀγαθαί των παραδόσεις ἐξευγενίζουν καὶ ἐνισχύουν τὴν ψυχὴν τῶν ἐπερχομένων.

Ὁ χαρακτήρ ὁ ἐκδηλούμενος οὕτω διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἔργων ἔχει τι τὸ ἀθάνατον. Αἱ γινώμαι τῶν μεγάλων σοφῶν διαμένουν εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων καὶ γίνονται ἐπὶ τέλους ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ βίου μας· ἡ φωνὴ των ἐξακολουθεῖ νὰ φθάνη μέχρι τῆς ἀκοῆς μας ἐρχομένη ἐκείθεν τοῦ τάφου. Ὁ Μωϋσῆς, ὁ Δαβίδ, ὁ Σολομών, ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Σενέκας, ὁ Κικέρων, ὁ Ἐπίκτητος φαίνονται ὡς νὰ ζοῦν μεταξὺ ἡμῶν.

Ἡ παγκόσμιος ἱστορία εἶνε κατ' οὐσίαν ἡ ἱστορία τῶν τοιοῦτων μεγάλων ἀνδρῶν. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀποτυποῦν εἰς τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζησαν καὶ εἰς τὸ ἔθνος ὅπου ἀνεδείχθησαν τὴν σφραγίδα τοῦ ἰδίου αὐτῶν πνεύματος. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὸν χυμὸν τοῦ ἔθνους, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκουν. Τὸ ἀνιψοῦν, τὸ ἐνδυναμῶνουν καὶ τὸ ἐξευγενίζουν. Τὸ ὄνομα καὶ ἡ μνήμη τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἐνὸς ἔθνους εἶνε ὁ πλοῦτός του, πλοῦτος τὸν ὅποιον οὐδεμία καταστροφή δύναται νὰ ἀφαιρέσῃ.

Εἰς πᾶσαν δὲ κρίσιν, τὴν ὁποίαν διέρχεται ὁ πατριωτισμός, οἱ ἀποθανόντες ἥρωες ἀναζοῦν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀπογόνων τῶν καὶ παρίστανται ἀόρατοι μάρτυρες τῶν γινομένων. Χώρα ἔχουσα τὴν συναίσθησιν ὅτι ἐπιβλέπουν τὴν τύχην τῆς τοιοῦτοι ἔνδοξοι μάρτυρες, δὲν δύναται νὰ ἐξαφανισθῇ!

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβῶς τὰς ἀρετὰς ἐνὸς ἔθνους δὲν ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς μεγάλους μόνον ἄνδρες του· πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ὁποῖος εἶναι ὁ ἐπικρατῶν χαρακτήρ τοῦ λαοῦ ἐν γένει. Ὅτε Ἀμερικανὸς συγγραφεὺς ἐπεσκέφθη τὸν Οὐάσινγκτον εἰς τὴν ἐπαυλὶν του, ὁ διάσημος Σκῶτος μυθιστοριογράφος διὰ νὰ τιμήσῃ τὸν ξένον του προσεκάλεσεν εἰς συναναστροφὴν του ὅχι μόνον τοὺς εὐπόρους γείτονάς του, ἀλλὰ καὶ πτωχοὺς γεωργούς. Ἐπιθυμῶν, εἶπε, νὰ γνωρίσῃ τοὺς καλοὺς καὶ πλουσίους χωρικοὺς τῆς Σκωτίας. Δὲν θὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀξίαν ἐνὸς ἔθνους ἂν ἴδῃς μόνον τοὺς εὐγενεῖς του καὶ τοὺς κυρίους ἢ τὰς κυρίας τῶν ἀνωτέρων τάξεων, διότι αὐτοὶ εἶναι παντοῦ ἐπάνω κάτω ὅμοιοι. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ φιλόσοφοι, οἱ ἐπιστήμονες ἀποτελοῦν βεβαίως τὴν διανοητικὴν ζωὴν, τὴν κεφαλὴν τῆς κοινωνίας! Ἐκεῖνοι ὅμως, οἱ ὁποῖοι γίνονται θεμελιωτὴ νέων βιομηχανιῶν, ἢ ἀνοίγουν νέα στάδια ἐργασίας καὶ προόδου, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ μεγάλη ὁμὰς τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἐκ τοῦ μέσου τῶν ὁποίων ἀναλάμπει ἐνίοτε ἡ ἀληθὴς ἐθνικὴ διάνοια, αὐτοὶ ἐκπροσωποῦν τὴν πραγματικὴν δύναμιν καὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀληθῆ βᾶσιν ἐνὸς ἔθνους.

Καθώς τὰ ἄτομα, οὕτω καὶ τὰ ἔθνη τιμῶνται καὶ προάγονται ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος των. Εἰς τὰ συνταγματικῶς μάλιστα κυβερνώμενα ἔθνη, ὅπου ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μέτεχουν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας, ὁ ἔθνικὸς χαρακτήρ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἠθικὰς ιδιότητας τοῦ μεγαλύτερου ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν μᾶλλον, παρὰ τοῦ μικροτέρου. Τὰ δὲ προσόντα τὰ ὀρίζοντα τὸν χαρακτήρα τῶν ἀτόμων ὀρίζουν ἐπίσης τὸν χαρακτήρα τῶν ἔθνων.

Οἱ θεσμοί, ὅσον καλοὶ καὶ ἂν εἶναι αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς, δὲν ἀρκοῦν εἰς ἐνδειξιν τοῦ ἔθνικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἠθικὴ ἀξία καὶ ἡ ὑπόληψις ἐνὸς ἔθνους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν χαρακτήρα τῶν ἀτόμων, τὰ ὅποια τὸ συγκροτοῦν καὶ ἀπὸ τὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦν μεταξὺ αὐτῶν· ἡ δὲ Κυβέρνησις ἐν συνόλῳ δὲν εἶναι συνήθως καλυτέρα ἢ ἀνωτέρα τῶν κυβερνωμένων. Ἄν ἡ πλειονοψηφία ἔχῃ ὀρθοφροσύνην, τὴν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος, ἠθικότητα καὶ ἀγαθὰς ἔξεις, τότε τὸ ἔθνος θὰ διευθύνεται ἐντίμως καὶ εὐγενῶς· ἂν ἂν ἐναντίας εἶναι διεσφαρμένῃ, ἐγωῦστικῇ, ἄνευ συναισθήσεως τῆς τιμῆς, ἄνευ πίστεως, ἄνευ νόμου, τότε ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια θὰ ἐπέλθῃ ἡ βασιλεία τῶν φαύλων καὶ τῶν πονηρῶν.

Διὰ τὰ ἔθνη καθὼς καὶ διὰ τὰ ἄτομα εἶνε στήριγμα μέγα, εἶναι μεγάλη δύναμις ἡ συναίσθησις ὅτι ἀνήκουν εἰς φυλὴν ἐνδοξον, τῆς ὁποίας ἐκκληρονόμησαν τὸ μεγαλεῖον, ὅτι ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διαιωνίσουν τὴν δόξαν της. Ἐχει μεγίστην σημά-

σίαν δι' ἓνα λαὸν ἢ καταγωγή του, ἢ ἀπομνημόνευσις ἐνδόξου παρελθόντος· διότι ἐκ τούτου ἀντλεῖ τὰ συστατικὰ τῆς ζωῆς του· ὑψοῦται δὲ καὶ φωτίζεται ἐκ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν διδαγμάτων τῶν προγόνων, ἐκ τῆς μνήμης τῶν μεγάλων ἔργων, τῶν εὐγενῶν τῶν ἀγώνων, καὶ τῶν δοκιμασιῶν ὅσας καρτερικῶς ὑπέστησαν.

Τὰ ἔθνη καθὼς καὶ τὰ ἄτομα ἐξαγνίζονται καὶ ἐνδυναμοῦνται διὰ τῶν δοκιμασιῶν τῶν. Αἱ ἐνδοξότητες ἴσως σελίδες τῆς ἱστορίας τῶν εἶναι αἱ ἀναπολοῦσαι τὰ δεινοπαθήματα, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ χαρακτήρ τῶν δὲν ἐταπεινώθη. Ἡ ἀγάπη τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ φιλοπατρία ἐπισύρουν τὸν θαυμασμόν, ἀλλ' εἰ μᾶλλον ἀξία θαυμασμοῦ εἶναι ἡ καρτερία ἔθνους, τὸ ὅποion ἢ συμφορὰ δὲν καταβάλλει.

Ἡ ἀληθὴς φιλοπατρία εἶνε σεμνοπρεπής, ἐκδηλοῦται διὰ τῶν ἔργων, διὰ τῆς ἀδιακόπου ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος, διὰ τῆς νομιμοφροσύνης, διὰ τοῦ βίου τοῦ ἐγκρατοῦς, τοῦ ἐντίμου, Ἡ ψευδοφιλοπατρία ὅμως δὲν ἐκδηλοῦται μὲ ἔργα, ἀλλὰ μὲ λόγια. Ἐκείνη ὑποτρέφει τὰς ἐθνικὰς προλήψεις, τὴν ἐθνικὴν ματαιότητα καὶ τὰ ἐθνικὰ μίση. Ἐκείνη μεγαλαυχεῖ καὶ ἀλαζονεύεται καὶ ἐναβρύνεται εἰς φωνασκίας καὶ εἰς ἄσματα πατριωτικὰ καὶ εἰς τὴν ἐπίδειξιν σημαιῶν καὶ συμβόλων, καὶ ἀναμαρτὰ ἀδικοῶς τὰ καυχήματα καὶ τὰ παράπονα, τὰ ὅποια ἐκμεταλλεύεται.

Ὅταν ὁ χαρακτήρ ἐνὸς ἔθνους ἐκπίπτῃ, τὸ ἔθνος ἐκείνο δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐγγίζον πρὸς τὴν ἀπώ-

λειάν του. Ὅταν παύσῃ νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ ἀσκῇ τὰς ἀρετὰς τῆς εἰλικρινείας, τῆς τιμιότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, θὰ καταπέσῃ. Ἐὰν δ' ἐν μέσῳ τῶν ἐρεπίων μένουν ἀκόμῃ πολῖται χρηστοὶ καὶ ἀνατεθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος, μόνη προσπάθεια καὶ μόνη ἐλπίς των θὰ εἶναι ἡ ἀναστήλωσις τῶν ἀτομικῶν χαρακτήρων. Ἐὰν τοῦτο δὲν κατορθωθῇ, δὲν ὑπάρχει πλέον σωτηρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Δύναμις τῆς οἰκογενείας.

Ἡ οἰκογένεια εἶνε τὸ πρῶτον σχολεῖον καὶ τὸ σπουδαιότατον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντὺς αὐτῆς λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἠθικὴν ἀνατροφὴν του καὶ ἐξ αὐτῆς ἐμπνέσται τὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι τὸν συνοδεύουν εἰς ὅλον τὸν βίον του.

Μία παροιμία λέγει ὅτι «τὰ ἥθη κάμνουν τὸν ἄνθρωπον», ἄλλη δὲ ὅτι «ὁ νοῦς κάμνει τὸν ἄνθρωπον». Ὁρθότερα ὁμῶς εἶναι ἡ γνώμη ὅτι «ἡ οἰκογένεια κάμνει τὸν ἄνθρωπον»· διότι ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφή περιλαμβάνει ὅχι μόνον τὰ ἥθη καὶ τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτήρα. Ἐντὺς τῆς οἰκογενείας πρὸ πάντων ἡ καρδιά ἀναπτύσσεται, καὶ ἀποκτῶνται αἱ καλὰ ἢ αἱ κακαὶ ἐξεις, διαπλάσσεται ὁ νοῦς, ὁ δὲ χαρακτήρ λαμβάνει τὸν τύπον τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ πο-

νηροῦ. Ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς, ἀγνῆς ἢ μολυσμένης, προέρχονται αἱ ἀρχαὶ αἱ διέπουσαι τὰς κοινωνίας. Οἱ νόμοι αὐτῆς τῆς πολιτείας εἶναι ἀντανάκλασις τῆς οἰκογενείας. Ὅσα ἔμαθαν τὰ τέκνα ἐντὸς τῆς οἰκογενείας των εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἀναφαίνονται ἀργότερον εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ ἀποτελοῦν τὴν κοινὴν γνώμην.

Κατὰ φυσικὸν λοιπὸν λόγον ὁ οἰκιακὸς βίος εἶνε τὸ πρῶτον σχολεῖον τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Αἱ κοινωνίαι εἶναι εἴτε περισσότερον εἴτε ὀλιγώτερον πολιτισμέναι καθ' ὅσον τὰ μέλη ἐκ τῶν ὁποίων συγκροτοῦνται ἔλαβαν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας καλὴν ἢ κακὴν ἀνατροφὴν.

Εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀνθρώπων μεγάλως συντελοῦν αἱ ἠθικαὶ περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι περιέβαλον αὐτοὺς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου των. Ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον γυμνός, ἀδύνατος νὰ βοηθήσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν παρ' ἄλλων περιμένει καὶ τὴν τροφήν του καὶ τὴν μόρφωσίν του. Ἡ ἀνατροφή τοῦ λοιποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τῆς πρώτης πνοῆς. Μία μήτηρ ἠρώτησέ ποτε κληρικὸν κατὰ ποῖον χρόνον νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τετραετοῦς τέκνου της. «Κυρία, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, ἐὰν δὲν ἠρχίσατε ἀκόμη, ἐχάσατε τέσσαρα ἔτη. Ἡ κατάλληλος στιγμή διὰ νὰ κάμντε ἀρχὴν ἦτο εὐθὺς ἅμα εἶδατε τὸ πρῶτον μεδίαμα νὰ λάμπῃ εἰς τὰ χεῖλη τοῦ τέκνου σας».

Καὶ ἀρχὰς τὸ παιδίον διδάσκεται διὰ τῆς μιμήσεως· ὁ πρῶτος διδάσκαλός του εἶνε τὸ παράδειγμα διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρῶτα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα τὸ

τέκνον εἶδε καὶ κατ' αὐτὰ ἐμορφώθη, τὸ παρακολου-
θοῦν εἰς ὅλον του τὸν βίον· ὁ χαρακτήρ τοῦ παιδὸς
ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρός· πᾶ-
σα ἡ κατόπιν παιδείυσις εἶναι μόνον προσθήκη. Οὕτω
δὲ ἀληθεύει κατὰ μέγα μέρος ὁ λόγος τοῦ Ἑγγλου
ποιητοῦ, ὅτι τὸ «παιδὶ εἶνε πατὴρ τοῦ ἀνδρός», κα-
θὼς καὶ λόγοι τοῦ ποιητοῦ Μίλτωνος, ὅτι «τὸ παι-
δίον δεικνύει τὸν ἄνδρα, ὅπως ἡ αὐγὴ τὴν ἡμέραν».

Αἱ διαρκέστεραι κλίσεις μας, αἱ βαθύτερον ριζω-
μένα, ἔλαβαν τὴν ἀρχὴν των πλησίον τῆς παιδικῆς
κοιτίδος μας. Τότε ἀρχίζομεν νὰ δεχώμεθα τὰ σπέρ-
ματα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τὰς ἐντυπώσεις καὶ
τὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια διαγράφουν τὸ ἦθος ὅλου
τοῦ βίου μας.

Τὸ παιδίον κεῖται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὰ πρόθυρα
κόσμου ἀγνώστου· οἱ ὀφθαλμοὶ του πλανῶνται εἰς
πράγματα ὅλως νέα καὶ προξενοῦντα ἐκπληξιν. Κατ'
ἀρχὰς μὲν τὰ βλέπει ἀπλῶς, ὀλίγον ὁμῶς κατ' ὀλίγον
ἀρχίζει νὰ παρατηρῇ καλύτερον, νὰ συγκρίνῃ, νὰ δι-
δάσκειται, νὰ συλλέγῃ ἐντυπώσεις καὶ γνώσεις. Ἡ
πρόοδος του κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ὑπὸ σφόδρα
δυσίθυνοι, ἔχει θαυμάσια ἀποτελέσματα.

Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν πρὸ πάντων ἡ ψυχὴ
εἶνε ἐπιδεκτικὴ ἐντυπώσεων. Αἱ γνώσεις τότε εὐκο-
λότερον συλλαμβάνονται καὶ περισσότερον παραμέ-
νουν. Ἡ πρώτη χαρὰ, ἡ πρώτη λύπη, ἡ πρώτη ἐπι-
τυχία, ἡ πρώτη ἀποτυχία προδιαγράφουν πολλάκις
ὁλόκληρον τὸ μέλλον μας.

Μολοντί ὁ ἄνθρωπος εἶνε προικισμένος με δύνα-

μιν ἐνεργείας καὶ ἀντιδράσεως, διὰ τῶν ὁποίων βοη·
θεῖ τὸν ἑαυτὸν του καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν
του, ἀνεξαργτήτως τῶν περὶ αὐτὸν περιστάσεων, οὐχ'
ἡγετον ἢ ἡθικὴ κατεύθυνσις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε κατὰ
τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς, εἶνε μεγίστης σπουδαι·
ότητος.

Ὁ βαθύτερος φιλόσοφος, ἐὰν περιορισθῇ ἐν τῷ
μέσῳ κοινωνίας ἀνηθίκου καὶ διεφθαρμένης, θὰ τα·
πεινωθῇ βαθμηδὸν καὶ ἀνσπαισθήτως. Πόσον ὅμως
εὐκολώτερον θὰ διαφθαρῇ εἰς τὸ μέσον τοιαύτης κοι·
νωνίας τὸ ἀδύνατον καὶ εὐαίσθητον παιδίον! Οὕτως
ἡ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖον τοῦτο τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα
βραδύτερον θὰ γίνουν ἄνδρες ἢ γυναῖκες, θὰ εἶνε κα·
λὸν ἢ κακὸν ἀναλόγως τῶν γονέων. Ἑλλήν ἀρχαῖος
ἔλεγε: «Ἀναθέσατε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τέκνου σας
εἰς δοῦλον, καὶ ἀντὶ ἐνὸς θὰ ἔχετε δύο».

Τὸ παιδίον ἐκ φύσεως μιμεῖται πᾶν ὃ, τι βλέπει.
Ἀντιγράφει τοὺς τρόπους, τὰς χειρονομίας, τὴν γλῶσ·
σαν, τὰς ἔξεις, τὸν χαρακτῆρα τῶν περὶ αὐτὸ ἀνθρώ·
πων. Ἡ σπουδαιότερα στιγμή τοῦ βίου τοῦ παιδίου
εἶνε ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἐξερχόμενον τῆς νηπια·
κῆς ἡλικίας, ἀρχίζει νὰ σχηματίζεται καὶ νὰ μορφώ·
νεται διὰ τῆς συναναστροφῆς του πρὸς ὅσους τὸ πε·
ρικυκλώνουν. Τὰ ὑποδείγματα λοιπόν, οἱ πρῶτοι διδά·
σκαλοι, εἶνε ὑψίστης σπουδαιότητος πρὸς διάπλασιν
τῶν παίδων, καὶ πρέπει νὰ ζητῶμεν τὰ ἄριστα ὑπο·
δείγματα ἃν θέλωμεν νὰ διαπλάσωμεν καλοὺς χαρα·
κτῆρας. Τὸ ὑπόδειγμα δὲ τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται διαρ·
κῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδίου εἶνε ἡ μήτηρ.

Μία μήτηρ ἀξίζει ἑκατὸν διδασκάλους. Εἰς τὴν οἰκογένειαν εἶνε ὁ μαγνήτης ὅλων τῶν καρδιῶν, καὶ ὁ πολιτικὸς ἀστὴρ ὅλων τῶν ὀφθαλμῶν. Ἀδιακόπως τὰ τέκνα τῆς τὴν μιμοῦνται. Τὸ δὲ παράδειγμα τὸ ὁποῖον δίδει, ἔχει πολὺ μεγαλυτέραν σημασίαν παρὰ πᾶν μάθημα. Τὸ παράδειγμα εἶνε διδασκαλία δι' ἔργων καὶ ὄχι διὰ λόγων. Ἐναντίον τοῦ κακοῦ παραδείγματος δὲν ὠφελεῖ ἡ καλυτέρα συμβουλή. Αἱ συμβουλαί, ὅταν δὲν παρακολουθῶνται ὑπὸ τοῦ καλοῦ παραδείγματος, βλάπτουν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦν, διότι δὲν χρησιμεύουν ἢ εἰς τὸ νὰ διδάσκουν τὴν ταπεινότεραν τῶν κακιῶν, τὴν ὑποκρισίαν. Τὰ παιδιά διακρίνουν καλῶς ἂν οἱ γονεῖς τῶν εἶνε συνεπεῖς, καὶ καταλαμβάνουν ὅταν ἄλλα λέγουν καὶ ἄλλα πράττουν.

Διὰ τῆς μιμήσεως τῶν πράξεων μορφοῦται ὁ χαρακτήρ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἀνεπαίσθητος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ ἐπηρεάζει τὰ τέκνα τῆς περισσότερον τοῦ πατρός, τὸ παράδειγμα αὐτῆς ἔχει μεγαλειτέραν ἐντὸς τῆς οἰκογενείας σπουδαιότητα. Ὁ οἶκος εἶνε τὸ βασίλειον τῆς γυναικός, τὸ διοικεῖ ὡς ἀπόλυτος κύριος. Αὕτη εἶνε τὸ παράδειγμα καὶ τὸ πρότυπον, τὸ ὁποῖον ἔχουν τὰ τέκνα ἀδιαλείπτως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν, τὸ ὁποῖον μιμοῦνται, χωρὶς νὰ ἔχουν συνείδησιν τῆς μιμήσεως. Ἡ μητρικὴ στοργὴ εἶνε ἡ ὁρατὴ πρόνοια τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπίδρασις τῆς μητρὸς εἶνε διαρκὴς καὶ παγκόσμιος. Ἀρχίζει εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τοῦ βίου καὶ παρατείνεται

κατόπιν ἀναλόγως τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνέκαθεν ἐπὶ τῶν τέκνων της.

Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ μέσον τῆς πάλης τοῦ βίου, — τῶν ἀγώνων, τῶν βασάνων καὶ τῶν δοκιμασιῶν του, — ὁπόταν καταληφθῇ ὑπὸ τῶν συμφορῶν καὶ θλίψεων, πρὸς τὴν μητέρα του τρέχει καὶ ἀναζητεῖ τὰς συμβουλὰς καὶ τὴν παρηγορίαν της. Αἱ εὐγενεῖς καὶ ἄδολοι ἀρχαί, τὰς ὁποίας ἡ καλὴ μήτηρ ἔσπειρε εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων της κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἐξακολουθοῦν νὰ καρποφοροῦν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της. Καὶ ἀφοῦ ἐκλείψῃ καὶ μείνῃ μόνη ἡ μνήμη της, τὰ τέκνα ἐξακολουθοῦν νὰ τὴν τιμοῦν καὶ νὰ τὴν εὐλογοῦν.

Δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἢ ἡ κακοδαιμονία, ἡ μάθησις ἢ ἡ ἀμάθεια, ὁ πολιτισμὸς ἢ ἡ βαρβαρότης οἰουδὴποτε ἔθνους ἐξαρτῶνται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ ἡ γυνὴ εἰς τὸ βασίλειόν της, δηλαδὴ εἰς τὸν οἶκόν της.

Ὁ περιώνυμος Γάλλος μουσουργὸς Γρετρῆς ἐθεώρει τόσον μεγάλην τὴν δύναμιν τῆς γυναικὸς ὥς πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, ὥστε ἔλεγεν, ὅτι μήτηρ ἀγαθὴ εἶναι ἀριστοτέχνημα τῆς φύσεως. Καὶ εἶρε δίκαιον· διότι αἱ ἀγαθαὶ μητέρες, πολὺ περισσότερον ἢ οἱ πατέρες, συντελοῦν εἰς τὴν ἀδιάκοπον ἀνανέωσιν τῆς ἀνθρωπότητος· αὐταὶ παράγουν τὴν ἠθικὴν ἀτμόσφαιραν, ἡ ὁποία τρέφει τὸν νοῦν, καθὼς ἡ φυσικὴ ἀτμόσφαιρα τρέφει τὸ σῶμα.

Ἡ ταπεινότερα οἰκία, ὅπου βασιλεύει γυνὴ ἐνάρετος, οἰκονόμος, εὐπρεπὴς καὶ φαιδρά, δύναται νὰ

γίνῃ ἐστία εὐζωίας, εὐτυχίας καὶ ἀρετῆς· τοιαύτη οἰκία καθίσταται τὸ κέντρον ἱερῶν οἰκογενειακῶν δεσμών. Ἐκεῖ ὁ σύζυγος θὰ ἀπολαμβάνῃ τὴν γλυκύτητα τοῦ συζυγικοῦ βίου, ἐκεῖ ἡ καρδιά του θὰ προσφεύγῃ ὡς εἰς ἁγιαστήριον, ὡς εἰς λιμένα καταφυγῆς κατὰ τὰς ὥρας τῶν τρικυμιῶν τοῦ βίου, ἐκεῖ θὰ εὐρίσκῃ ἀνάπαυσιν μετὰ τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας, ἐκεῖ θὰ ζητῇ τὴν χαράν του ὅταν εὐτυχῇ, καὶ τὴν παρηγορίαν εἰς τὰς θλίψεις του.

Τοιαύτη οἰκία εἶνε τὸ ἄριστον τῶν σχολείων, ὅχι μόνον διὰ τὴν παιδικήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὄριμον ἡλικίαν. Ἐντὸς αὐτῆς καὶ νέοι καὶ γέροντες ἐμπνέονται τὴν φαιδρότητα, τὴν ὑπομονήν, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν αὐταπάρνησιν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθήκον καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον. Τοιοῦτος βίος προπαρσκευάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐκτέλεσιν ὅχι μόνον τῶν ἰδιωτικῶν του καθηκόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν δημοσίων· ὁ ἀγαπῶν τὸν οἶκον του θὰ ἀγαπᾷ καὶ τὴν πατρίδα του, καὶ προθυμότερον παντὸς ἄλλου θὰ τὴν ὑπηρέτησιν.

Συμβαίνει δυστυχῶς ἐνίοτε ὁ πατὴρ νὰ εἶνε φαῦλος, μέθυσος καὶ ἄσωτος, ὁ οἶκος ὁμῶς νὰ μὴ καταστρέφεται, διότι ἡ μήτηρ εἶναι ἐνάρετος, γενναία καὶ σώφρων· ἐν ᾧ, ἀπ' ἐναντίας, ὅταν ἡ μήτηρ δὲν ἔχῃ τὰς ἀρετὰς ταύτας, ὁ οἶκος καταρρέει, καὶ τὰ τέκνα σπανίως ἐπιτυγχάνουν εἰς τὸν κατόπιν βίον. ὅσον ἀγαθὸς καὶ ἄν εἶνε ὁ πατὴρ των.

Ἡ μόρφωσις τοῦ χαρακτῆρος ἐξαρτᾶται κατὰ μέγιστον μέρος ἀπὸ τὴν ἐλίδρασιν τῆς γυναικὸς· ἀλλ' ὅ

βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεώς της μένει κατ' ἀνάγκην ἄγνωστος, διότι τὴν ἐξασκεῖ ἡσύχως καὶ ἀθορύβως ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς στέγης της, ἐκτελεῖ τὸ καθήκον της μὲ ὑπομονὴν καὶ μετριοφροσύνην, δὲν καυχᾶται διὰ τοὺς θριάμβους της, καὶ μένουν οἱ θριάμβοί της ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνιστόρητοι. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἔργον της ἀνταμείβεται, διότι καρποφορεῖ, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τοῦ συνεχίζονται καὶ ἀφοῦ ἐκείνη ἐκλείψῃ.

Εἶνε ἀληθές, λέγει Γάλλος συγγραφεύς, ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν ἔγραψαν Ἰλιάδας, δὲν ἀνήγειραν Παρθενῶνας, δὲν ἔγλυψαν ὡς ὁ Φειδίας ἀγάλματα, δὲν ἀνεκάλυψαν οὔτε τὴν ἄλγεβραν, οὔτε τὸ τηλεσκόπιον, οὔτε τὴν ἀτμομηχανήν· χρεωστοῦμεν ὅμως εἰς αὐτὰς ἀνώτερόν τι καὶ ὠραιότερον ὅλων τούτων, διότι ἐπὶ τῶν γονάτων των ἀνστράφησαν ὄντα ἀγαθὰ καὶ ἐνάρετα, τὰ ὠραιότερα δημιουργήματα τῆς φύσεως.

Ἀλλὰ ἐντὸς τοῦ οἴκου, καθὼς καὶ εἰς ὅλας ἐν γένει, τὰς ἀσχολίας τοῦ βίου, μάλιστα στοιχεῖον εὐκοσμίας, εὐπρεπείας καὶ γαλήνης εἶνε ἡ τάξις· μόνον δὲ διὰ τῆς τάξεως δύναται τις νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὅ,τι ἐπιχειρήσῃ. Ἡ τάξις ἀποκλείει τὴν σύγχυσιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπάρχῃ τάξις πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἀκρίβεια. Ὁ οἶκος ὅπου ἐπικρατεῖ ἀταξία καὶ ἀκαταστασία προξενεῖ ἀηδίαν, τὴν δὲ εὐθύνην φέρει ἡ οἰκοδόσποινα. Βλέποντες αὐτήν, ἀμέσως σκεπτόμεθα ὅτι σπαταλᾷ τὸν καιρὸν της, καὶ ὅτι δὲν τὴν μέλει διὰ τοὺς περὶ αὐτήν. Διὰ τὸν ἄνδρα, κατὰ τὴν Ἀγγλικὴν ἔκφρασιν, «ὁ καιρὸς εἶνε χρήματα», διὰ τὴν γυναῖκα ἡ τάξις

εἶνε κάτι περισσότερον ἀκόμη, εἶνε ἡ εἰρήνη, ἡ ὑγεία, ἡ εὐξία καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς οἰκογενείας της.

Διὰ ταῦτα εἶνε καλὸν νὰ συνηθίζουν αἱ γυναῖκες εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ νὰ μανθάνουν πῶς διεξάγονται αἱ ὑποθέσεις, εἰς τρόπον ὥστε νὰ γίνουν βοηθοὶ χρήσιμοι εἰς τὰ τοῦ βίου καὶ εἰς τὰ ἔργα ἐκάστης ἡμέρας. Ἀλλά, καὶ παρεκτὸς τούτου, διὰ νὰ ἐξασκῇ φρονίμως τὴν ἐξουσίαν της ἐντὸς τῆς οἰκίας της, διὰ νὰ παρακολουθῇ ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τέκνων της καὶ νὰ τὰ ἀνατρέφῃ καλῶς, εἶνε ἀνάγκη ἡ οἰκοδόσποινα νὰ ἔχῃ λάβει μόρφωσιν διανοητικὴν ἀρκετὴν διὰ νὰ τῆς χρησιμεύῃ εἰς τὸν προορισμὸν της.

Προορισμὸς τῆς γυναικὸς εἶνε νὰ ζῇ ὄχι μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν της, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, τὰ δὲ καθήκοντα ὅσα ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ, ἀπαιτοῦν ὄχι μόνον τῆς καρδίας της τὴν εὐαισθησίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς διανοίας της. Δὲν ἀρκοῦν πρὸς τοῦτο ὡς ἐφόδια τὰ στολίσματα, ὅσα παρέχει ἡ συνήθης ἀνατροφή τῶν κορασίων. Αὐτὰ ἡμποροῦν νὰ συντελοῦν εἰς τὸ νὰ γίνεταί ἔτι μᾶλλον θελκτικὴ ἡ νεότης καὶ ἡ καλλονή, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον χρησιμεύουν εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ πρακτικοῦ βίου.

Οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς μέγιστον ἔπαινον δι' εὐγενῆ γυναῖκα ὅτι μένει εἰς τὴν οἰκίαν της καὶ ὑφαίνει· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐκτίμησις τοῦ προορισμοῦ της εἶνε ἐπίσης ἄτοπος, ὅσον καὶ ἡ σήμερον ἐπικρατοῦσα ἰδέα ὅτι ἡ παιδευσις τῆς γυναικὸς πρέπει ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὸ νὰ τὴν καταστήσῃ καθ' ὅλα ἴσην τοῦ

ἄνδρός, ὅτι δὲν ὑπάρχει μεταξύ των ἄλλη διαφορὰ ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς τοῦ γένους, ὅτι πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, μὴ ἐξαιρουμένου μήτε τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου, ὅτι, ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἰς τὴν ἐγώστικὴν καὶ λυσσώδη πάλιν τοῦ βίου ἡ γυνὴ δύναται καὶ πρέπει νὰ γίνῃ ὁ ἀνταγωνιστὴς τοῦ ἀνδρός.

Ἐν συνόλῳ ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ ἀρμόζουσα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βίου εἰς τὸ ἐν φύλον, ἀρμόζει καὶ εἰς τὸ ἄλλο. Ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ μόρφωσις, ἡ θεωρουμένη ἀναγκαία διὰ τὸν ἄνδρα εἶνε χρησίμος καὶ διὰ τὴν γυναῖκα. Ἀλλ' ὅμως ἡ διάπλασις τοῦ νοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς γυναικὸς δὲν πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς μόνην τὴν ἀτομικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων, καθ' ὅσον ἡ εὐτυχία τῶν ἄλλων ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτῆς.

Ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ καὶ ἡ διανοητικὴ δύναμις τοῦ ἀνδρός εὐρίσκουν τὸν κάλλιστον αὐτῶν φύλακα καὶ τὸ σταθερώτερον στήριγμά των εἰς τὴν ἀγνότητά καὶ εἰς τὸ ἠθικὸν ὕψος τῆς γυναικός. Ὅσον δὲ περισσότερον εἶνε ἀνεπτυγμένη καὶ δὴ ἡ διάνοια, τόσον περισσότερον θὰ ὑπάρχῃ τάξις καὶ ἁρμονία εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς εἶνε παντοῦ ἡ αὐτὴ, εἰς ὅλας τὰς χώρας ἐξ αὐτῆς ἐξαρτῶνται τὰ ἥθη, οἱ τρόποι, ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔθνους. Ὅταν ἡ γυνὴ εἶνε ἐξηυτελισμένη, ἡ κοινωνία ἐξευτελίζεται· ὅπου ἡ γυνὴ εἶνε ἀγνή καὶ φωτισμένη, ἐκεῖ ἡ κοινωνία ἀνυψοῦται καὶ ἐξευγενίζεται. Ἡ ἐκπαίδευσις λοιπὸν τῆς γυναικὸς εἶνε καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ ἀνδρός, ἡ ἀνύψωσις τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀνυψοῖ

καὶ τοῦ ἀνδρὸς τὸν χαρακτῆρα.

Ἄλλ' ὅσον εἶνε βέβαιον ὅτι ἀποβαίνει πρὸς ὄφελος ἑνὸς ἔθνους ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ τελειοποίησις τῆς γυναικός, τόσον εἶνε ἀμφίβολος ἡ ὠφέλεια, εἰάν θέλωμεν τὴν γυναῖκα νὰ συναγωνίζεται πρὸς τὸν ἄνδρα εἰς τοὺς βαρεῖς ἀγῶνας τῆς χειροτεχνίας καὶ τῆς πολιτικῆς. Οὕτε αἱ γυναῖκες δύνανται νὰ ἐκτελέσουν τὰ εἰδικὰ ἔργα τῶν ἀνδρῶν, οὔτε οἱ ἄνδρες τὰ τῶν γυναικῶν. Ὅσάκις ἡ γυνὴ ἐξηλθεν ἐκ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς καὶ τοῦ οἴκου της διὰ νὰ ἐπιδιοθῇ εἰς ἄλλα ἔργα, τὰ ἀποτελέσματα ὑπὸ κοινωνικὴν ἔποψιν ἀπέβησαν ὀλέθρια.

Ὑπάρχει ἐν τούτοις εἰδικὸς τις κλάδος γυναικείας ἐργασίας ἄξιος τῆς προσοχῆς ὅλων τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γυναικείου φύλου, περὶ τοῦ ὁποῖου ὅμως πολὺ ὀλίγη λαμβάνεται φροντίς. Ἐννοοῦμεν τὴν καλλιτέραν καὶ οἰκονομικωτέραν προετοιμασίαν τῆς τροφῆς. Πόση σπατάλη γίνεται ἐπὶ ματαίῳ ὅταν αἱ γυναῖκες ἀγνοοῦν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς μαγειρικῆς! Ἐὰν πρέπη νὰ θεωρήσωμεν ὥς εὐεργέτην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὸν παράγοντα δύο στάχυς σίτου ἐξ ἀγροῦ, ὁ ὁποῖος πρότερον δὲν παρήγεν οὔτε ἓνα, πόσον περισσότερον πρέπει νὰ τιμῶμεν τὴν φρόνιμον οἰκοδόσποιαν, ἢ ὅποια ἀδιαλείπτως καταγίνεται εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς δαπάνης, καὶ εἰς τὴν ἐπωφελεστέραν χρῆσιν τῶν τροφίμων, ὅσα κομίζει ἡ ἐργασία τοῦ ἀνδρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ κοινωνία καὶ τὸ παράδειγμα

Ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς παρατείνεται πέραν τῆς παιδικῆς ἡλικίας· δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι οὐδέποτε παύει ἐντελῶς. Ἀλλὰ καθόσον τὰ ἔτη παρέρχονται, εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἐκείνην προστίθενται καὶ ἄλλαι. Ἡ ἐντὸς τοῦ σχολείου ἀνατροφή, ἡ συναναστροφή τῶν συμμαθητῶν καὶ τῶν φίλων, διαμορφώνουν διαρκῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ νέου διὰ τῆς πανισχύρου δυνάμεως τοῦ παραδείγματος. Οἱ ἄνθρωποι, νέοι καὶ γέροντες, ἀλλὰ κυρίως οἱ νέοι, μιμοῦνται χωρὶς νὰ τὸ ἐννοοῦν καὶ οἱ ἴδιοι, ἐκείνους τοὺς ὁποίους συναναστρέφονται. Ἀδύνατον οἱ περὶ ἡμᾶς νὰ μὴ ἐπηρεάσουν τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος μας. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ φύσεως μιμητικός· μιμεῖται ἀνεπαισθήτως τὰς ἐκφράσεις, τὴν στάσιν, τὰς χειρονομίας καὶ αὐτὰς τὰς σκέψεις ἐκείνων, μετὰ τοὺς ὁποίους εὐρίσκεται εἰς ἐπαφὴν. Ἡ μίμησις ἐν γένει γίνεται ἄνευ συνειδήσεως τοῦ μιμουμένου, ἡ ἐπίδρασις τῆς παρέρχεται ἄορατος, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα μένουں διαρκῆ.

Αἱ τοιαῦται ἐπιδράσεις, αἱ συντελοῦσαι εἰς μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, ἐνεργοῦν πρὸ πάντων ἐνὸς διαρκεῖ ἡ παιδικὴ ἡλικία. Καθ' ὅσον ὁ χρόνος προχωρεῖ, τὸ παράδειγμα καὶ ἡ μίμησις μεταβάλλονται βαθμηδὸν εἰς ἕξεις. Αἱ δὲ ἕξεις γίνονται ἐπὶ τέλους τόσον ἰσχυραί, μᾶς κυριεύουν τόσον, ὥστε, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσωμεν, θυσιάζομεν εἰς αὐτὰς μέρος τῆς προ-

σωπικῆς μας ἐλευθερίας. Μία κακὴ ἔξις, ὅταν ριζώ-
 ση, καθίσταται τόσο τυραννική, ὥστε ὑπάρχουν ἄν-
 θρωποι μὴ ἔχοντες τὴν δύναμιν νὰ κόψουν ἐν ἐλάτ-
 τωμά των, μολονότι τὸ βδελύττονται καὶ τὸ κα-
 ταρῶνται.

Λέγεται συνήθως ὅτι οἱ ἄνθρωποι γνωρίζονται ἐξ
 ἐκείνων, τοὺς ὁποίους συναναστρέφονται. Καὶ βεβαίως
 ἄνθρωποι ἐγκρατεῖς δὲν συνάπτουν σχέσεις μὲ μεθύ-
 σους, οὔτε οἱ εὐγενεῖς τοὺς τρόπους μὲ βαναύσους,
 οὔτε οἱ σεμνοὶ μὲ τοὺς ἀσχημονοῦντας. Τὸ νὰ ἔχη τις
 σχέσεις μὲ ἄνθρώπους διεφθαρμένους εἶνε σημεῖον
 ταπεινῶν αἰσθημάτων καὶ τάσεων πρὸς τὸ κακόν.
 Ἐὰν τοὺς συναναστρέφεται, ὁ χαρακτήρ του ἀνα-
 ποφεύκτως θὰ διαφθαρῇ. Ἡ συμβίωσις μὲ ἀνθρώ-
 πους χυδαίους καὶ ἐγωῖστὰς θὰ ξηράνη τὴν ψυχὴν,
 θὰ περιορίσῃ τὴν διάνοιαν, θὰ ἐξουδετερώσῃ πᾶσαν
 τάσιν πρὸς ὅ,τι ὑψηλὸν καὶ γενναῖον. Ἐνῶ ἐξ ἐναν-
 τίας ἐὰν συναναστρεφώμεθα μὲ ἀνθρώπους νοημονε-
 στέρους, ἐμπειροτέρους καὶ καλυτέρους ἀπὸ ἡμᾶς, θὰ
 εὗρωμεν εἰς τὴν συναναστροφὴν των πηγὴν ἐμπνεύ-
 σως καὶ δυνάμεως, θὰ ὠρεληθῶμεν ἐκ τῆς πείρας
 τῶν γνώσεων καὶ τῶν παθημάτων ἐκείνων.

Ὁ χαρακτήρ τῶν περὶ ἡμᾶς ἐπιδραεῖ εἰς τὸν ἰδικόν
 μας. Ἐντιμος ἐργοστασιάρχης ἐμφυσᾷ ζωὴν εἰς τοὺς
 ἐργάτας του καὶ ἀναπτύσσει τὰς ἀγαθὰς των δια-
 θέσεις. Ἐνῶ ἐὰν εἶνε φαυλόβιος καὶ ἔζησεν ἐν κακί-
 αῖς, γίνεται ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρόξενος ταπεινώσεως
 καὶ καταστροφῆς καὶ ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνων ὅσοι διά-
 γουν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του.

Ἡ ἀγαθότης εἶνε μέσον πανίσχυρον πρὸς διευθύνειν τῶν ὑποδεστέρων. Ὁ πράγματι ἀγαθὸς ἄνθρωπος καθίσταται ἀληθὴς ἡγεμὼν, σύρων πρὸς ἑαυτὸν ὅλας τὰς καρδίας. Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων καὶ αὐτὴ ἡ παρουσία φαίνεται ὥς νὰ ἀναδίδῃ ἄρωμα ὑγιεινόν, τὸ ὁποῖον μᾶς ζωογονεῖ, καθὼς ὁ ἄηρ τῶν ὁρέων καὶ αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου. Ἡ θεὰ καὶ μόνη μεγάλου ἀνδρὸς καὶ γενναίου ἐμπνέει πολλάκις τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι ἐκ φύσεως θαυμάζουν καὶ ἀγαποῦν ὅ,τι εἶνε ὠραῖον, εὐγενὲς καὶ ἀληθές.

Καὶ μόνη ἡ εἰκὼν ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἀνηρητημένη εἰς τὸ δωμάτιόν μας, εἶνε σύντροφος τρόπον τινά, εὐάρεστος καὶ πολλάκις ὠφέλιμος· ἐξοικειούμενοι πρὸς τὸ ὁμοίωμά του, συνηθίζομεν νὰ ἀγαπῶμεν τὸν εἰκονιζόμενον. Βλέποντες τὰ χαρακτηριστικά του, νομίζομεν ὅτι ἀποκτῶμεν πλειότερον τὴν γνωριμίαν του, καί οὕτως εἰπεῖν εἰσερχόμεθα εἰς στενωτέραν μετ' αὐτοῦ συγγένειαν. Σχηματίζεται οὕτως εἶδος δεσμοῦ, ὃ ὁποῖος μᾶς συνδέει μὲ φύσιν ἀνωτέραν τῆς ἰδικῆς μας, καὶ μολονότι ἀπέχομεν πολὺ τῆς ἀξίας τοῦ ἡρώδους μας αἰσθανόμεθα ὥς νὰ ἐνισχυώμεθα ἐκ τῆς εἰκόνος τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀδιαλείπτως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας.

Κατὰ τὴν περίοδον ἰδίως τῆς νεότητος, ὅτε ὁ χαρακτήρ διαμορφοῦται, εἶνε μᾶλλον ἀνεπτυγμένη ἐντὸς ἡμῶν ἡ ἀνάγκη τοῦ θαυμάζειν. Διὰ τοῦτο εἶνε καλὸν νὰ προτρέπωμεν τοὺς παῖδας πρὸς θαυμασμόν τῶν μεγάλων χαρακτήρων, ἐνόσω ἡ φύσις εἶνε εὐπλάστος καὶ ἐπιδεκτικὴ ἐντυπώσεων· διότι ἂν δὲν συνηθίσουν νὰ θαυμάζουν τὸ καλὸν εἰς τὴν ἡλικίαν κατὰ

τὴν ὁποῖαν ζήσῃν ἀντικείμενα θαυμασμοῦ, ὑπάρχει κίνδυνος, μὴ λάβουν ὥς πρότυπα καὶ θεωρήσουν ἡρωάς τῶν ἀνθρώπων στερουμένους μεγαλείου καὶ ἡθικῆς.

Μόνοι οἱ περιορισμένου νοῦ ἄνθρωποι, οἱ μὴ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ γενναίων αἰσθημάτων, εἶνε ἀνεπίδεκτοι τοῦ αἰσθήματος εἰλικρινοῦς ἐνθουσιασμοῦ. Πρὸς δυστυχίαν αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ ἀναγνωρίσουν, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ τιμήσουν τοὺς ἀληθῶς μεγάλους ἄνδρας καὶ τὰ ἔργα τῶν. Νοῦς ταπεινὸς δὲν δύναται νὰ θαυμάσῃ τὸ ὕψος.

Ὡς τοιοῦτους δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν καὶ ὅσους βλέπουν μὲ εὐχαρίστησιν τὰς δυστυχίας τοῦ πλησίον καὶ μὲ λύπην τὰς εὐτυχίας του. Δυστυχῶς, ὑπάρχουν καὶ τοιοῦτοι, καθὼς ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐντροφῶντες εἰς τὴν διαβολὴν καὶ εἰς τὸν περὶ γελῶν τῶν ἄλλων. Δι' αὐτοὺς πᾶσα ἐπιτυχία τοῦ γείτονός τῶν εἶνε ὡς προσωπικὴ προσβολὴ κατ' αὐτῶν. Δὲν ἀνέχονται νὰ ἀκούσουν ἔπαινον διὰ κανένα, καὶ μάλιστα ἐὰν μετέρχεται τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς τέχνην ἢ τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα. Ἐὰν ἔσφαλε τὸν συγχωροῦν, ἀλλὰ δὲν τὸν συγχωροῦν ἐὰν φανῇ ἀνώτερός τῶν.

Ὁ θαυμασμός μας πρὸς τοὺς μεγάλους ἄνδρας γεννᾷ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς μιμηθῶμεν. Λέγεται περὶ τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι δὲν τὸν ἄφινε νὰ κοιμηθῇ τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου. Μετὰ τινα ἔτη, ἐπὶ κρηφᾶς τῶν Ἀθηναίων, κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Σαλαμῖνος, καὶ ἡ πατρίς εὐγνωμο-

νοῦσα ἀνεκήρυξεν ὅτι τὴν ἔσωσε διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς ἀνδρείας του. Ὁ δὲ Θουκυδίδης, παῖς ἔτι, ἔκλαυσεν ὅτε ἤκουσε τὸν Ἡρόδοτον ἀναγινώσκοντα τὴν ἱστορίαν του, καὶ ἡ προξενηθεῖσα τότε εἰς τὴν ψυχὴν του ἐντύπωσις ὥρισε τὴν κλίσιν του. Ἡ ἱστορία παρέχει πολλὰ παραδείγματα μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν μεγάλοι μιμούμενοι τοὺς προγενεστέρους των.

Τὰ παραδείγματα τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν καὶ μεγάλων ἀνδρῶν δὲν συγαποθνήσκουν μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐπιζοῦν πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐπομένων γενεῶν, διαιωνίζονται καὶ μᾶς βοηθοῦν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Διὰ τῆς ἐργασίας πρὸ πάντων μορφοῦται ὁ πρακτικὸς χαρακτήρ. Ἡ ἐργασία εἶνε ἡ μήτηρ τῆς ὑπακοῆς, τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἐπιμονῆς. Αὕτῃ καθιστᾷ τὸν ἀνθρώπον ἐπιδέξιον εἰς τὸ ἐπάγγελμά του καὶ τὸν διδάσκει συγχρόνως πῶς νὰ διεξαγάγῃ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ βίου.

Ἡ ἐργασία εἶναι ὁ νόμος τῆς ὑπάρξεώς μας, ὁ μόχλος ὁ κινῶν πρὸς τὰ ἔμπρος τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη. Οἱ περισσότεροι τῶν ἀνθρώπων ἐργάζονται ἕξ ἀνάγκης διὰ νὰ ζοῦν, ἀλλ' ὅλοι ἀνεξαιρέτως χρεωστοῦν νὰ ἔχουν οὕτως ἐργασίαν τινά, ἐὰν θέλουν νὰ αἰσθάνωνται ἀληθῶς τὴν εὐχαρίστησιν τῆς ζωῆς. Ἡ ἐργασία εἶνε ἴσως φορτίον βαρὺ, εἶνε ὅμως ἐν ταῦ-

τῷ τιμῇ καὶ δόξῃ. Χωρὶς ἐργασίαν δὲν δύναται τίποτε νὰ τελεσθῇ. Πᾶν ὅ,τι μέγα, προῆλθεν ἐκ τῆς ἐργασίας. Καὶ ὁ πολιτισμὸς εἶναι τῆς ἐργασίας προϊόν. Ἐὰν ἡ ἐργασία κατηργεῖτο, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἤθελε καταληφθῇ ὑπὸ ἡθικοῦ θανάτου. Ἡ ἀργία καὶ ὅχι ἡ ἐργασία εἶνε κατάρρα διὰ τὸν ἄνθρωπον. Κατατρώγει τὴν καρδίαν, ὅπως ἡ σκωρία τὸν σίδηρον.

Περιγράφων ὁ Πλίνιος τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῆς Ἰταλίας εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ἱστορεῖ ὅτι στρατηγοὶ θριαμβεύσαντες εἰς τὸν πόλεμον καὶ στρατιῶται ἐπανελθόντες σῶοι εἰς τὰς ἐστίας των, ἔσπευσαν μὲ χαρὰν νὰ λάβουν εἰς χεῖρας τὸ ἄροτρον.

Ἡ γῆ τότε, λέγει, ἐκαλλιεργεῖτο ἀπὸ χεῖρας στρατιγῶν, τὸ δὲ ἔδαφος ἦτο ὑπερήφανον διότι ἠὺλακοῦτο ἀπὸ ἄροτρα στεφανωμένα μὲ δάφνας. Μόνον ἀφ' οὗ ἀνετέθησαν εἰς τοὺς δούλους ἡ γεωργία καὶ ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς βιομηχανίας, ἐθεωρήθη ἡ ἐργασία ὡς ἀτιμωτικὴ καὶ δουλική. Ἀλλ' ἀμέσως ἔκτοτε ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ πολυτέλεια ἐπεκράτησαν εἰς τὰς ἀνωτάτας τάξεις τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας, καὶ κατὰ φυσικὴν συνέλειαν, κατέστη ἀναπόφευκτος ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ταχεῖα πτώσις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀδυναμιῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἕκαστος διὰ παντὸς τρόπου χρεωστέϊ νὰ πολεμήσῃ καὶ ν' ἀποφύγῃ εἶναι ἡ ὀκνηρία· διότι ἐξευτελίζει τὰ ἄτομα ὅσον καὶ τὰ ἔθνη.

Ἡ ὀκνηρία δὲν δύναται οὕτε νὰ ὑπερπηδῇ τὰ

ἐμπόδια, οὔτε νὰ νικήσῃ τὰς δυσκολίας τοῦ βίου. Τὸ τέλος τῆς εἶνε παντοῦ καὶ πάντοτε ναυάγιον. Παντοῦ καὶ πάντοτε εἶνε βάρος καὶ πρόσκομμα, πηγὴ ἀθλιότητος καὶ θλίψεως.

Ὁ Ἄγγλος Βούρτων, εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ἀνατομία τῆς μελαγχολίας», θεωρεῖ τὴν ὀκνηρίαν ὡς πηγὴν τῆς μελαγχολίας. «Ἡ ὀκνηρία, λέγει, εἶνε ἡ μάστιξ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ μήτηρ παντὸς ὅ,τι κακὸν εἰς τὸν κόσμον, εἶνε ἕκ τῶν ἐπὶ θάνασίμων ἀμαρτημάτων, τὸ κατώφλιον καὶ τὸ προσκέφαλον τοῦ διαβόλου. Ὁ ὀκνηρὸς σκύλλος ψωριάζει. Πῶς νὰ μείνῃ ἀβλαβὴς ἄνθρωπος ὀκνηρός; Ἡ ὀκνηρία τοῦ νοῦ εἶνε χειροτέρα τῆς τοῦ σώματος. Ἡ ἀργία τοῦ νοῦ εἶνε καὶ φαγέδαινα τοῦ σώματος, εἶνε κόλασις καθ' ἑαυτό! Ὅπως εἰς τὰ λιμνάζοντα νερὰ »πολλαπλασιάζονται οἱ σκώληκες καὶ τὰ ἀκάθαρτα ζώφια, οὕτω πολλαπλασιάζονται καὶ αἱ κακαὶ σκέψεις καὶ αἱ διεφθαρμέναι εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὀκνηροῦ ἀνθρώπου καὶ μολύνουν τὴν ψυχὴν του».

Οἱ ὀκνηροὶ καὶ χωρὶς ἐργασίαν ζῶντες, εἴτε ἄνδρες εἴτε γυναῖκες, εἴτε πλούσιοι εἴτε πτωχοί, δὲν δύνανται ποιεῖ νὰ αἰσθανθοῦν ἀληθῆ εἰς τὸν βίον των εὐτυχίαν. Ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀπραξίαν τῶν δυνάμεων ἡμῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν μετὰ φρονήσεως ἐργασίαν. Ἡ ἀπραξία ἐξαντλεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὅχι ἡ ἐργασία· ἀπ' ἐναντίας αὐτὴ μᾶς δίδει ζωὴν, ὑγίαν, εὐτυχίαν. Ἡ ἐργασία δύναται νὰ καταβάλλῃ καὶ νὰ κουράσῃ τὸν

νοῦν, ἡ ἀργία ὁμῶς φέρει ὀλεθριώτερα ἀποτελέσματα.

Ἰεράρχης Γερμανὸς παρέβαλε τὸν ἄνθρωπον πρὸς μυλόπετραν· «Ρίψατε, ἔλσεν, εἰς τὴν μυλόπετραν σῖτον, θὰ τὸν τρίψῃ καὶ θὰ δώσῃ ἄλευρον· εἰάν δὲν ρίψετε σῖτον, θὰ τρίβεται μόνῃ της καὶ θὰ καταστραφῇ ταχύτερον».

Τὸ νὰ θέλῃ τις ν' ἀποκτήσῃ χωρὶς κόπον ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, εἶνε σημεῖον ἀδυναμίας· ἡ ἀληθὴς δύναμις εἶνε νὰ ἐννοῇ τις ὅτι, ἂν τὸ ἀντικείμενον τοῦ πόθου μας εἶνε ἄξιον ἀποκτήσεως, πρέπει διὰ κόπου ν' ἀποκτηθῇ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάπαυσις δὲν ἔχει ἀξίαν, εἰάν δὲν ἐπέρχεται ὡς ἀνταμοιβὴ καὶ ὡς κορπὸς τοῦ κόπου μας. Ἡ ἀπόλαυσις της δὲν ἔχει χάριν, ἂν δὲν ἐπληρώθῃ μὲ ἐργασίαν.

Ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἐργασίας ἐπιβάλλεται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας. Πλούσιος ἢ πτωχός, ἕκαστος εἰς τὸν βίον του ἔχει ἔργον τι νὰ ἐκτελέσῃ. Ὁ εὐγενὴς τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἀνατροφὴν ὅσον καὶ ἂν εἶνε πλούσιος, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προσφέρῃ τὸ μέρος τῆς ἐργασίας χάριν τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ. Δὲν ἀρκεῖ νὰ τρέφεται καλῶς καὶ νὰ ἐνδύεται διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων, χωρὶς αὐτοὺς νὰ προσφέρῃ τίποτε ὡς ἀντάλλαγμα. Ἄνθρωπος ἔντιμος καὶ ἀξιοπρεπὴς δὲν ἤθελε ποτὲ καταδεχθῇ νὰ προσέλθῃ εἰς κοινὸν συμπόσιον, νὰ παρακαθίσῃ εἰς τὴν τράπεζαν, νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν διασκέδασιν, καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ χωρὶς νὰ πληρώσῃ τὸ ἀνάλογόν του.

Ὁμιλήσαμεν περὶ τῆς ἀγάπης τῆς ἐργασίας ὡς τοῦ δραστηκωτάτου ἀντιδότου κατὰ τῶν ταπεινῶν κλί-

σεων καὶ τῶν ἐξευτελιστικῶν ἐλαττωμάτων· ἀλλὰ, παρεκτός τούτου, ἡ ἐργασία εἶνε προσέτι τὸ ἄριστον προφυλακτικὸν κατὰ τῶν ἀνοήτων ἀνησυχιῶν καὶ τῶν ματαίων φροντίδων ὅσας γεννᾷ ἡ ὑπερβολικὴ φιλαυτία. Πολλοὶ φαντάζονται ὅτι ἡ ἀπομόνωσις εἶνε τὸ καλλίτερον καταφύγιον ἐναντίον τῶν θλίψεων καὶ τῶν ἐνοχλήσεων τοῦ βίου· ἀλλ' ἡ πείρα ἀπέδειξεν διὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰς ἀποφύγῃ τις. Τοιοῦτος εἶναι ὁ προορισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ φοβούμενοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν λύπην, καὶ θέλοντες ἐκ τῶν προτέρων νὰ ὀχυρωθοῦν ἐναντίον της, εἶνε ἤδη, καὶ προτοῦ ἡ λύπη ἔλθῃ, θύματά της.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρώποι, οἱ ὅποιοι ἀποθνήσκουν ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐργασίας, ἀλλὰ πολὺ περισσότεροι ἀποθνήσκουν ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμόν, ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ χαρακτηῆρός των καὶ ἀπὸ τὴν ὀκνηρίαν. Καταβάλλεται τις ἀπὸ τὴν ἐργασίαν, εἰς δὲν ἔχῃ ρυθμίσει καλῶς τὰ τοῦ βίου του, καὶ εἰς δὲν ἔχῃ τὴν δέουσαν φροντίδα γιὰ τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος.

Οἱ πρῶτοι ἀπόστολοι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνύψωσαν διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος τὴν ἀνάγκην τῆς ἐργασίας. «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθίει» εἶπεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Τὸ εἶχε δὲ ὡς καύχημά του ὅτι εἰργάζετο μὲ τὰς χεῖράς του διὰ νὰ μὴ γίνῃ βάρος εἰς κανένα.

Ἡ ἀδιάλειπτος καὶ ὠφέλιμος ἐνασχόλησις εἶναι διὰ τὸν ἄνδρα καὶ διὰ τὴν γυναῖκα οὐσιώδους ὅρου εὐτυχίας καὶ ὑγείας, — ὅχι μόνον τῆς ὑγείας τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς· ὁ ὀκνηρὸς δὲν ζῇ βίον

ἄνθρωπινον, ἀλλὰ φυτικόν· διέρχεται ἄπρακτος τὸν χρόνον τῆς ζωῆς του, ἐνῶ ὁ φιλόπονος ἀποβαίνει πηγὴ δραστηριότητος καὶ παιδρότητος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Ἡ ταπεινότερα ἐνασχόλησις εἶναι προτιμότερα τῆς ἀργίας.

Ἡ ἐργασία, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἀπολήγῃ εἰς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, εἶνε κατὰ τοῦτο σωτήριος, ὅτι γυμνάζουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, τὸν προπαρασκευάζει εἰς ἔργα ὠφέλιμα. Ἡ ἔξις τῆς ἐργασίας μᾶς διδάσκει τὴν μέθοδον τοῦ ἐργάζεσθαι, μᾶς ἀναγκάζει νὰ ὑπολογίζωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ χρόνου καὶ νὰ μὴ τὸν σπαταλῶμεν.

Ἡ ἐργασία συντελεῖ μεγάλως πρὸς μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, καθόσον πρὸ πάντων μᾶς ἄσκει εἰς τὴν μέθοδον τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ διευθύνειν τὰ καθ' ἡμᾶς. Εἴτε δὲ μίαν οἰκίαν ἔχει τις νὰ διευθύνῃ, εἴτε ἓνα λαὸν ὁλόκληρον, ἡ μέθοδος εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητος. Εἴπαμεν ἤδη ὅτι ἡ καλὴ οἰκοδόεσις ἀναγκαίως πρέπει νὰ ἔχῃ ἀποκτήσει τοιοῦτου εἴδους μέθοδον πρακτικὴν, διὰ νὰ ρυθμίξῃ καὶ νὰ διευθύνῃ τὰς λεπτομερείας τοῦ οἴκου της, ὅπως κανονίξῃ τὴν δαπάνην ἀναλόγως τῶν μέσων της, ὅπως διοικῇ σφωρόνως τοὺς ὑπ' αὐτήν. Διὰ νὰ διευκολύνῃ καλῶς τὴν οἰκίαν της χρειάζεται ἐπιμέλεια, ἀφοσίωσις, τάξις, ἡθικὴ ἐπιβολή, σκέψις, σύνεσις, ἐπιτηδεύουσα τὴν πρακτικὴν, χρειάζεται διορατικόν, διὰ νὰ γνωρίζῃ τοὺς χαρακτῆρας τῶν περὶ αὐτήν, καὶ πνεῦμα διοργανωτικόν· τὰ δὲ προσόντα ταῦτα εἶνε ἀναγκαῖα, ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ τις νὰ διευθύνῃ καὶ νὰ διοικήσῃ.

Τινὲς νομίζουν ὅτι τοιοῦτου εἵδους ἐνασχόλησις περὶ τὰς λεπτομερείας τοῦ βίου εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν. Πλανῶνται. Οἱ μεγαλοφύεστεροι ἄνδρες ὑπῆρξαν ἄνευ ἐξαιρέσεως καὶ οἱ μεγαλύτεροι ἐργάται καὶ δὲν ἀπηξίωσαν νὰ ἐπιδιοθοῦν ἐνίστε εἰς τὰ ταπεινότερα ἔργα. Οὐδὲν μέγα καὶ διαρκὲς ἔργον ἔγινε ποτὲ ἐκ τοῦ προχείρου· μόνη ἡ ὑπομονή, ἡ ἐπιμονή καὶ ὁ κόπος ἐπεράτωσαν τὰ ἔργα τῆς μεγαλοφυΐας.

Μόνον οἱ φίλεργοι ἔχουν τὴν δύναμιν· οἱ ὀκνηροὶ εἶνε ἀδύνατοι. Οἱ ἐργατικοὶ καὶ φιλόπονοι διοικοῦν τὸν κόσμον. Οὐδεὶς ἐπέτυχεν ὅπως δῆποτε εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο στάδιον ἄνευ φιλοπονίας. Φιλόπονοι καὶ ἐργατικοὶ ὑπῆρξαν πάντες οἱ περιφανεῖς καὶ ἔξοχοι ἄνδρες.

Τὸ συμπέρασμα εἶνε ὅτι ἡ μετὰ φρονήσεως ἐργασία εἶνε ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος διὰ τὸ πνεῦμα καὶ διὰ τὸ σῶμα. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τρέφεται καὶ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῶν σωματικῶν ὀργάνων, τὰ ὅποια πρέπει νὰ γυμνάζωνται διὰ τῆς ἐργασίας. Ὅχι ἡ ἐργασία λοιπόν, ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ ἐργασία βλάπτει. Πᾶσα δ' ἐργασία εἶνε καλή, ὅταν ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος· ἐν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων μυστηρίων τῆς εὐτυχίας εἶνε νὰ ἀσχολῇται τις ὠφελίμως, τρέφων πάντοτε τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ ἀποτύχη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Θάρρος καὶ ἐγκαρτέρησις.

Ὁ κόσμος ὀφείλει πολλὰ εἰς τοὺς θαρραλέους καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας. Δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ φυσικοῦ θάρρους, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ζῶα εἶνε μεγαλείτηρον ἢ εἰς τοὺς ἀνθρώπους· ἡ καρτερία τοῦ σιωπηλῶς ἀγωνιζομένου καὶ τὰ πάντα ὑπομένουτος χάριν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀληθείας, εἶνε ἡρωϊκωτέρα τῆς σωματικῆς ἀνδρείας, τῆς ὁποίας τὰ κατορθώματα ἀνταμείβονται διὰ τιμῶν καὶ ἀξιωματίων, καὶ διὰ δαφνῶν πολλάκις βαμμένων εἰς τὸ αἶμα.

Τὸ ἠθικὸν θάρρος χαρακτηρίζει τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, — τὸ θάρρος νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀκλόνητος θέλησις νὰ εἰνέ τις δίκαιος καὶ ἔντιμος, ἡ γενναιότης νὰ ἀντέχῃ εἰς τὸν πειρασμὸν καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον του. Ὁ μὴ ἔχων τὴν ἀρετὴν αὐτήν, εἴτε ἀνὴρ εἴτε γυνή, δυσκόλως δύναται νὰ διατηρήσῃ καὶ ὅσας ἄλλας ἀρετὰς ἔχει.

Πᾶσα πρόοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων κατωρθώθη ἐν τῷ μέσῳ δυσχερειῶν καὶ ἀντιδράσεων. Συντελεσθή δὲ καὶ ἐστρεφώθη ἀπὸ ἀνθρώπους γενναίους καὶ καρτερικούς, οἱ ὁποῖοι ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν συγχρόνων των καὶ τοὺς ἐχειραγώγησαν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν μεγάλοι ἐφευρέται, μεγάλοι πατριῶται καὶ ἀκάματοι ἐργάται.

Οὐδεμία ἴσως ἀλήθεια, οὐδὲν νέον διδάγμα ἔπε-
κράτησε χωρὶς νὰ παλαίση κατὰ τῆς συκοφαντίας, τῆς
διαβολῆς καὶ τῆς καταδιώξεως. Οἱ Ἀθηναῖοι κατε-
δίκασαν τὸν Σωκράτην νὰ πῇ τὸ κώνειον, διότι αἱ
διδασκαλῖαι τοῦ ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τὰς προλήψεις
καὶ τὰς φαντασίας τῶν χρόνων ἐκείνων. Κατηγορήθη
ὅτι διέφθειρε τὴν νεολαίαν τῶν Ἀθηναίων, ἐξεγείρων
αὐτὴν κατὰ τῶν λατρευομένων τότε θεῶν, τῶν ἀνε-
γνωρισμένων ὑπὸ τῆς πολιτείας. Εἶχε δὲ τὴν γενναι-
ότητα νὰ ἀψηφίσῃ ὅχι μόνον τὴν βίαν τῶν δικαστῶν
οἱ ὅποιοι τὸν κατεδίκασαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄχλου, ὁ ὅ-
ποιος δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν ἐννοήσῃ· ἀπέθανε δὲ δια-
λεγόμενος περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. « Ἀλλὰ γὰρ
ἦδη ἡ ὥρα ἀπιέναι, ἔμοι μὲν ἀποθανομένῳ, ὑμῖν δὲ
βιωσομένοις· ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον
πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ πλὴν ἢ τῷ θεῷ ». Αὗται ἦσαν
αἱ τελευταῖαι τοῦ λέξεως. « Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ χωρι-
σθῶμεν, ἐγὼ διὰ νὰ ἀποθάνω καὶ σεῖς διὰ νὰ ζήσετε·
ἀλλὰ τί ἀπὸ τὰ δύο εἶνε τὸ καλλίτερον πρᾶγμα, τοῦτο
ἄδηλον εἰς ὅλους πλὴν τοῦ θεοῦ ».

Πόσοι μεγάλοι φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες κατε-
διώχθησαν ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας ἢ τῶν ἐπικρα-
τουςῶν προλήψεων!

Ἡ ἀδικία ἐκείνη καταφορά κατὰ τῶν μαρτύρων
τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ διδάξῃ ἡμᾶς σήμερον νὰ εἴ-
μεθα ἀνεκτοὶ πρὸς τοὺς ἔχοντας διάφορον γνώμην
τῆς ἰδικῆς μας, ἀρκεῖ αἱ παρατηρήσεις των, αἱ σκέψεις
καὶ αἱ γνώμαί των νὰ βασιζονται ἐπὶ τῆς μελέτης,
ἐπὶ τῆς καλῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀξία θανουασμοῦ εἶνε καὶ ἡ γενναιότης τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως καὶ ἡ ἐγκαρτέρησις εἰς τὸ καθῆκον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι χάριν αὐτοῦ ὑπέφεραν ἢ εἶνε ἔτοιμοι νὰ ὑποφέρουν τὰ πάντα, ἔρημοι ἐνίοτε καὶ μόνοι, χωρὶς φωνὴν συμπαθείας πλησίον των. Ἡ ἐγκαρτέρησις ἀπαιτεῖ θάρρος πολὺ ἀνώτερον τῆς ἀνδρείας, ἡ ὁποία ἐπιδεικνύεται εἰς τὰ πεδία τοῦ πολέμου.

Ἄλλ' εἰς τὸν συνήθη βίον δὲν χρειάζεται πάντοτε ἡρωϊκὴ γενναιότης· χρειάζεται ἐκείνη ἡ γενναιότης, ἡ ὁποία μᾶς ἐνισχύει εἰς τὸ νὰ εἴμεθα πάντοτε τίμιοι, νὰ ἀνθιστάμεθα εἰς τοὺς πειρασμούς, νὰ λέγωμεν πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ὑποκρισίαν, νὰ ζῶμεν ἐντίμως διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας. Ὁ ἀσθενοὺς χαρακτῆρος ἄνθρωπος γίνεται τὸ παίγνιον παντὸς πειρασμοῦ. Μὴ ἔχων τὸ θάρρος νὰ εἴπῃ ὅχι, ὑποκύπτει εὐκόλως εἰς τὸ κακόν.

Ἀπαιτεῖται ἐπίσης ἡθικὴ τις γενναιότης διὰ νὰ ἀντισταθῇ τις εἰς τὰς φθοροποιούς ἐνίοτε ἐπιδράσεις τῆς κοινωνίας. Σχεδὸν ὅλαι αἱ γυναῖκες, ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ ἄνδρες, γίνονται δοῦλοι τῆς κοινωνικῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν. Ἐκάστη τάξις ἔχει τὰς ἑξεις καὶ τὰ ἥθη της, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἀνήκων εἰς αὐτὴν ἀναγκάζεται νὰ συμμορφώνεται, ἐπὶ ποινῇ κατακρίσεως. Τινὲς, ὑποκύπτουν τυφλῶς εἰς τὴν πίεσιν τοῦ συρμοῦ, ἄλλοι εἶνε δοῦλοι τῶν ἑξῶν, τῶν συνηθειῶν τῆς τάξεώς των, καὶ ὀλίγοι ἔχουν τὸ θάρρος νὰ κι-

νηθοῦν καὶ νὰ σκεφθοῦν ἀνεξαρτήτως καὶ νὰ διατηρήσουν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐνδυνάμεθα καὶ τρώγομεν, ὅχι ἀναλόγως τῶν μέσων μας, ἀλλὰ κατὰ τὰ παραδείγματα τῆς κοινωνικῆς μας τάξεως, καὶ ἀκολουθοῦμεν τὸν συρμόν, κινδυνεύοντες ἐνίοτε, ἕνεκα τούτου, νὰ περιπέσωμεν εἰς χρεῖα, εἰς δυστυχίαν καὶ εἰς ἀθλιότητα.

Ἡ ἠθικὴ ἀνανδρία καταφαίνεται καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἡ χαμερπὴς κολακεία δὲν ἀπονέμεται μόνον πρὸς τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ συχνάκις καὶ πρὸς τοὺς πτωχοὺς. Ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο κολακεία τὸ νὰ μὴ τολμᾷ τις νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν πρὸς τοὺς ἄρχοντας, σήμερον ὅμως δὲν τολμοῦν νὰ τὴν εἴπουν οὐδὲ πρὸς τοὺς ταπεινοὺς. Τώρα, ὅτε ὁ λαὸς ἐξασκεῖ πολιτικὴν ἐξουσίαν, τὸν περιποιοῦνται, τὸν κολακεύουν, τὸν ἐπαινοῦν, ἀποδίδουν εἰς αὐτὸν ἀρετάς, τὰς ὁποίας γνωρίζουν ὅτι δὲν ἔχει, ἀποφεύγουν νὰ ἐκστομίσουν δημοσίως ἀληθείας πικράς, ἀλλ' ὅμως σωτηρίους, καὶ διὰ ν' ἀποκτήσουν τὴν εὐνοίαν του προσποιοῦνται ὅτι ἐγκολποῦνται σχέδια τὰ ὅποια γνωρίζουν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐκτελέσουν. Διὰ τοῦτο βλέπει τις ἄνδρας ἀνωτέρας τάξεως, πλούτου καὶ ἀνατροφῆς, ταπεινουμένους ἐνώπιον ἀμαθῶν καὶ ἀγροίκων ἀνθρώπων διὰ νὰ ἔχουν τὴν ψῆφόν των. Προτιμοῦν νὰ φανοῦν ἄδικοι, καὶ ἄνευ ἄρχων μᾶλλον παρὰ ἀντιδημοτικοί! Τοῦτο δὲ διότι εἶνε πολλάκις εὐκολώτερον νὰ κύπτῃ καὶ νὰ κολακεύῃ τις, παρὰ νὰ εἶνε μεγάλωρον, μεγάλωψυχος καὶ ἀποφασιστικός. Ἄλλ' ἀπαιτεῖται δύναμις καὶ θάρρος διὰ νὰ κολυμ-

βήσῃ τις ἄνω ποταμῶν, ἐνῶ μὲ τὸ ρεῦμα πλέει καὶ πτώμα ἄψυχον.

Αὐτὸς ὁ ἐξευτελισμὸς χάριν δημοτικότητος ἀπὸ τῶν ἐτῶν τεραστίως διεδόθη. Ἡ δ' ἐνέργειά του συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ ταπεινώσῃ καὶ νὰ ἐξευτελίσῃ τὸ ἦθος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν. Αἱ συνειδήσεις ἔγιναν ἐλαστικώτεραι.

Ἡ αὐτὴ ἠθικὴ ἀνανδρία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ εἰς τὰ χαμηλὰ στρώματα. Ἡ ὑποκρισία καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τῶν ἄνω τάξεων παρακολουθεῖται ἀπὸ τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῶν κάτω. Ἐὰν οἱ μεγάλοι δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ εἴπουν τὴν γνώμην των, τί δυνάμεθα νὰ περιμένωμεν ἀπὸ τοὺς μικροῦς!

Ὅταν ἡ δημοτικότης ἀποκτᾶται διὰ τῆς κολακείας τῶν πολλῶν, διὰ τῆς ἀποκρύψεως τῆς ἀληθείας, ὅταν γράφωσι τις ἢ ὁμιλῶν ὑπηρετῇ τὰς ταπεινότερας τοῦ πλήθους ὁρέξεις, καὶ ὅταν μάλιστα ἐμπνέῃ εἰς αὐτὸ μῖσος πρὸς ἄλλας κοινωνικὰς τάξεις, ἡ τοιαύτη δημοτικότης γίνεται βδελυκτὴ εἰς πάντα τίμιον ἄνθρωπον. Οἱ ἔχοντες ἄγνόν χαρακτήρα ἔχουν τὸ θάρρος νὰ λέγουν τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅταν αὐτὴ εἴναι ἀντιδημοτικὴ.

Ἡ πνευματικὴ ἀφοβία εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ χαρακτῆρος. Πρέπει νὰ ἔχῃ τις ἰδίαν πεποιθήσεις καὶ νὰ μὴ εἴναι σκιά ἢ ἡχὼ ἄλλων, πρέπει νὰ ἀσκῇ ἰδίαν ἀρετὰς νὰ ἔχῃ ἰδίαν σκέψεις καὶ νὰ ἐκφράζῃ ἐλευθέρως τὰ φρονήματά του. Πρέπει νὰ συζητῇ τὰς ἰδίας γνώμας, καὶ νὰ σχηματίζῃ ἀφ' ἑαυτοῦ πεποιθήσεις. Ὡστε ὀρθὸν τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ μὴ τολμῶν νὰ ἔχῃ ἰδίαν γνώμην εἶναι ἀνάνδρος, ὁ μὴ

θέλων νὰ ἔχη ἰδίαν γνώμην εἶνε ὀκνηρός, καὶ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἔχη ἰδίαν γνώμην εἶνε ἡλίθιος.

Ἀκριβῶς δὲ πολλοί, ἔταν πρόκειται νὰ δείξουν τοιαύτην ἀφοβίαν, φανερώνουν τὴν ἔλλειψιν τῆς καὶ διαψεύδουν τὰς ἐλπίδας τῶν ὁπαδῶν των. Οἱ τοιοῦτοι φθάνουν μέχρι τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλ' ἐκεῖ χάνουν τὸ θάρρος. Ὑπολογίζουν τοὺς κινδύνους, ζυγίζουν τὰ ἄδηλα τῆς τύχης, μέχρις οὗ παρέλθῃ ἴσως διὰ παντός, ἡ εὐκαιρία νὰ πράξουν γενναῖόν τι.

Οἱ ἀνδρεῖοι καὶ οἱ θαρραλέοι ἄνδρες διευθύνουν καὶ κυβερνοῦν τὸν κόσμον. Οἱ ἀδύνατοι καὶ δειλοὶ οὐδὲν ἔχνος ἀφίνουν ὀπισθὲν των, ἐνῶ οἱ εὐθεῖς τὴν καρδίαν, οἱ δραστήριοι, ἐμφανίζονται ὥς φωτειναὶ γραμμαῖ, καὶ τὸ παράδειγμά των καὶ αἱ ἰδέαι καὶ αἱ γινῶμαι καὶ τὸ θάρρος των ἐμπνέουν τὰς ἐπομένας γενεάς.

Ὁ γενναῖος ἀνὴρ εἶνε καὶ πρῶτος καὶ μεγαλόψυχος συγχρόνως, εἶνε γλυκὺς τὸ ἦθος, εἶνε ἱπποτικὸς καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς του. Ἡ ἱστορία ἀναγράφει παραδείγματα τοιαῦτα ἱπποτισμοῦ ἐκ μέρους στρατηγῶν ἐν μέσῳ τῶν λυσσωδαστέρων μαχῶν. Ἀλλ' οἱ μικροπρεπεῖς στεροῦνται μετριοφροσύνης, γενναιότητος καὶ μεγαλοψυχίας καὶ ζητοῦν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ πλησίον· μικροπρεπέστατοι δὲ μάλιστα δεικνύονται ἐκεῖνοι, ὅσοι ἀνυψώθησαν εἰς ἀξιώματα διὰ τρόπων ὅχι ἐντίμων.

Ἐξ ὧν εἵλαμεν, καθίσταται κατὰ δὴλον ὅτι πρὸς μόρφωσιν ἡθικοῦ χαρακτήρος εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος ἡ ὑπαρξὶς θάρρους καὶ καρτερίας. Πατὴρ φρόνιμος ἔλεγεν ὅτι κατὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων

του ἐφρόντισε κυρίως νὰ συνηθίσῃ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας του νὰ μὴ φοβῶνται τίποτε περισσότερον παρ' αὐτὸν τοῦτον τὸν φόβον.

Ὁ φόβος εἶνε πολλάκις ἀποτέλεσμα τῆς φαντασίας. Μᾶς κάμνει νὰ φανταζώμεθα δυστυχήματα, δυνάμενα νὰ μᾶς ἀπειλήσουν, τὰ ὁποῖα ὅμως σπανίως ἐπέρχονται. Κακῶς δὲ σήμερον δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὴν γυναικίαν ἀνατροφὴν καὶ ἡ ἄσκησις τοῦ θάρρους, ἡ ὁποία εἶνε πολὺ σπουδαιότερα ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς, τῶν ξένων γλωσσῶν καὶ τῆς ἀστρονομίας. Νομίζουν τινὲς ὅτι εἰς τὴν γυναῖκα ἀρμόζει καὶ τὴν καθιστᾷ θελκτικωτέραν ἢ δειλία καὶ ἡ ἀδυναμία της. Ἀπ' ἐναντίας, θέλομεν τὴν γυναῖκα θαρραλέαν καὶ ὁποφασιστικὴν, διότι οὕτω θὰ κατασταθῇ χρησιμότερα, εὐτυχεστέρα καὶ πλεον ἀνεξάρτητος.

Ἡ δειλία οὐδὲν ἔχει τὸ θελκτικόν· πᾶσα ἀδυναμία εἴτε τοῦ πνεύματος εἴτε τοῦ σώματος εἶνε ἐλάττωμα. Τὸ θάρρος δίδει χάριν καὶ ἀξιοπρέπειαν, ἐνῶ ὁ φόβος, ὅπως ὅποτε καὶ ἂν ἐκδηλωθῇ, εἶνε ταπεινὸς καὶ ἀξιοκαταφρόνητος. Μέγας ζωγράφος ἔγραψεν εἰς τὴν θυγατέρα του: «Ἀγαπητὴ μου κόρη, προσπάθησε νὰ εἶς ἰ καλὴ καὶ γενναία· ἴδου αἱ δύο ἀληθεῖς ἀρεταὶ τῆς γυναικός. Ἐκαστος ἡμῶν χρῶσται νὰ εἶνε προετοιμασμένος διὰ τὰς θλίψεις. Καὶ μόνος τρόπος διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τις τὴν εἰμαρμένην, εἴτε καλὴν εἴτε κακὴν, εἶνε νὰ δέχεται καὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ μὲ ἴσην γαλήνην τῆς ψυχῆς».

Εἰς τὰς ἀσθενείας καὶ εἰς τὰς θλίψεις οὐδεὶς ἀντὶ χει μὲ καρτερίαν μεγαλειότατον ἀπὸ τὴν γυναῖκα, ἡ δὲ

πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι αἱ γυναῖκες ὑπομένουν τὰς με-
γαλειτέρας δοκιμασίας μὲ ὄσσην καὶ οἱ ἄνδρες καρτε-
ρίαν. Ἀλλὰ δὲν φροντίζομεν νὰ τὰς ἀνατρέφωμεν οὕ-
τως, ὥστε νὰ ὑπερνικοῦν στενοχωρίας ἀνοήτους καὶ
φόβους παιδαριώδεις.

Τὸ κάλλος τοῦ σώματος ταχέως παρέρχεται, ἀλλὰ
τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἀποκτᾷ νέα
θέληττα προχωρούσης τῆς ἡλικίας. Ἀληθῶς ἡ γεν-
ναιότης τῆς γυναικὸς εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παθη-
τική, καὶ περιορίζεται συνήθως ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύ-
κλου τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ὑπῆρξαν ὁμως γυναῖ-
κες διακριθεῖσαι ὅχι μόνον διὰ τῆς τοιαύτης καρτερί-
ας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἀνδρικοῦ οὗτως εἶπειν ἡρωϊ-
σμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὰς τὸ αἶσθημα
τοῦ καθήκοντος καὶ ὁ εὐγενὴς πόθος τῆς ἐκπληρώ-
σεώς του.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν τοιούτων παραδειγμάτων ἀ-
ναφέρομεν τὴν σύζυγον τοῦ ἄγγλου θαλασσοπόρου
Φραγκλίνου, ἡ ὁποία ἐπέμεινεν ἐπὶ 12 ἔτη ἀναζητοῦ-
σα τὰ ἔχνη τοῦ ἀνδρός της, ἀπολεσθέντος εἰς τὰς ἀ-
ξένους θαλάσσας τοῦ Βορείου Πόλου. Πόσα δὲ ἄλλα
παραδείγματα ἀληθοῦς γυναικείου ἡρωϊσμοῦ ἡδυνά-
μεθα νὰ ἀνεύρωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος
ἡμῶν!

Ἡ ἀφοσίωσις τῶν γυναικῶν εἰς τὸ καθήκον ἐκδη-
λοῦται συνήθως εἰς ἔργα φιλανθρωπίας καὶ μένει ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄγνωστος, διότι ἀσκεῖται μακρὰν
τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κόσμου, καὶ δὲν ἐπιζητεῖ τὴν
φήμην. Ἐνίοτε ἡ φήμη φέρει τὰ ἔργα των εἰς φῶς,
ἀλλὰ τοῦτο ἀκουσίως αὐτῶν καὶ συχνάκις πρὸς δυ-

σαρέσκειάν των. Αἱ φυλακαὶ καὶ τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα εἶνε μάρτυρες τῆς τοιαύτης γυναικείας ἀγαθοεργίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Τὸ καθήκον.

Τὸ καθήκον εἶναι χρέος, τὸ ὁποῖον πᾶς ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐξοφλήσῃ· ἢ μὴ πληρωμὴ τοῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἠθικὴν χρεωκοπίαν. Εἶναι ὑποχρέωσις, εἶναι ὀφειλή, πρὸς πληρωμὴν τῆς ὁποίας ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ὀφειλέτην προσπάθεια διηνεκῆς καὶ φροντὶς ἀδι-
άκοπος.

Τὸ καθήκον εἶνε διαρκὲς ὅσον καὶ ἡ ζωὴ μας. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὅπου τὰ τέκνα ἔχουν καθήκοντα πρὸς τοὺς γονεῖς, καὶ οἱ γονεῖς πρὸς τὰ τέκνα. Ἐπειτα ἔρχονται τὰ καθήκοντα μεταξὺ συζύγων, μεταξὺ κυρίων καὶ ὑπηρετῶν. Ἐξω δὲ τοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου ὑπάρχουν καθήκοντα μεταξὺ φίλων καὶ γειτόνων, μεταξὺ διευθυντῶν καὶ ὑπαλλήλων, μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων.

« Ἀπόδοτε, λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰμὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκεν ».

Ὁ βίος λοιπόν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν

τὸν ἠρχίσσαμεν μέχρι τῆς ἡμέρας ὅτε θὰ τελειώσῃ, εἶνε μακρὰ ἀλληλουχία καθηκόντων· καθηκόντων πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, πρὸς τοὺς κατωτέρους καὶ πρὸς τοὺς ἴσους ἡμῶν· καθηκόντων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καθηκόντων πρὸς τὸν Θεόν. Εἰς πᾶσαν τοῦ βίου μας ἐνέργειαν παρουσιάζεται καὶ ἐκτέλεσις καθήκοντος· διότι οὐδὲν ἄλλο εἵμεθα ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ ὄργανα ἔχοντα τὴν ἐντολὴν νὰ μεταχειριζώμεθα τὰ μέσα ὅσα μᾶς ἐδόθησαν, ἐπ' ἀγαθῷ ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ τῶν πλησίων.

Ἡ ἀνεξάλειπτος συναίσθησις τοῦ καθήκοντος ἀποτελεῖ τὸ ἀληθὲς ὕψος τοῦ χαρακτῆρος· χάρις εἰς τὴν τοιαύτην συναίσθησιν ὁ ἄνθρωπος δὲν μένει ποτὲ ἄνευ στηρίγματος. Ἀλλέως κλονίζεται καὶ πίπτει εἰς τὴν πρώτην πνοὴν τῆς δυστυχίας, εἰς τὴν πρώτην ἀπόπειραν τοῦ πειρασμοῦ. Ἀλλ' ὅταν ἔλῃ τὸ στηρίγμα τοῦτο, καὶ ὁ ἀσθενέστατος ἄνθρωπος ἀποκιτῇ δύναμιν καὶ θάρρος.

Οἱ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ ὑψηλῶν ἀρχῶν εἶνε ἱκανοὶ νὰ θυσιάσουν μᾶλλον ὅ,τι ἔχουν τιμιώτερον καὶ ἀγαπητότερον, παρὰ νὰ ἀθετήσουν τὸ καθήκον των. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πεδίον τοῦ πολέμου ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἔχων χαρακτῆρα εὐγενῆ, πρόκειται νὰ νικᾷ ἐντίμως καὶ νὰ μὴ μεταχειρίζεται μέσα χαμερπῆ, ἔστω καὶ διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του.

Τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἰσπανικοῦ πεζικοῦ κατεσφάγησαν μέχρις ἐνὸς εἰς τὴν μάχην τοῦ Ποκροά τῷ 1643· οὐδὲ εἰς στρατιώτης κατέλειπε τὰς τάξεις του· τὸ σύνταγμα ὁλόκληρον εὐρέθη εἰς γραμμὴν ἐπὶ

τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ ἦσαν ὅλοι νεκροί· ὁ δὲ Γάλλος νικητής, ὁ ἔνδοξος· πρίγκηψ Κονδέ, ἰδὼν τὸ πένθιμον θέαμα ἀνέκραξεν· «Ἐὰν δὲν τοὺς εἶχα νικήσει, θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἀποθάνω καθὼς αὐτοί!»

Ἀληθὴς ζωὴ εἶνε ἡ ζωὴ ἢ μὴ διερχομένη ἐν ἀδρανείᾳ. Ὁ βίος εἶνε πάλη, εἶνε μάχη, ὅπου ἕκαστος ἡμῶν χρεωστέϊ νὰ ἀγωνισθῇ μὲ σθένος, μένων εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἐτάχθη, ἀκλόνητος καὶ ἀπέναντι τοῦ θανάτου. Τὸ πρόγραμμα τοῦ βίου μας πρέπει νὰ εἶνε· θέλησις ἰσχυρά, τόλμη εὐγενὴς καὶ καρτερία εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος. Ἡ δύναμις τῆς θελήσεως εἶνε δώρημα τοῦ Θεοῦ· χρεωστοῦμεν νὰ μὴ τὴν ἐξασθενίζωμεν διὰ τῆς ἀχρηστίας, καὶ νὰ μὴ τὴν ἐξευτελίωμεν ἐφαρμόζοντες αὐτὴν εἰς πράγματα ἀνάξια ἡμῶν. Πρέπει νὰ ἐξασκῶμεν τὴν θέλησιν συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς συνειδήσεως καὶ νὰ μὴ τὴν ὑποδουλώωμεν εἰς τὰς εὐτελεῖς ὁρμὰς τῆς φύσεως.

Ὁ ἀποκτήσας διὰ τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ θελήσεως τὴν ἔξιν τῆς ἀρετῆς, ἐκείνος εἶνε ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ γενναῖος. Ὁ ἀφίνων εἰς ἀδράνειαν τὴν θέλησιν του, ὁ μὴ συγκρατῶν διὰ τοῦ χαλινοῦ τῆς θελήσεως τὰς ὁρμὰς του, ἐκείνος γίνεται δοῦλος τῶν παθῶν του καὶ δευσμεύεται διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως εἰς τὴν ἔξιν τοῦ κακοῦ. Ἐὰν δὲν κινῆται ἀπὸ θέλησιν ἐλευθέραν, δὲν δύναται κανεὶς νὰ πράξῃ τίποτε μέγα. Διὰ νὰ σταθῇ ὀρθίος, πρέπει ὁ ἴδιος νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ κάμῃ, διότι ἡ βουήθεια τοῦ πλησίον δὲν ἀρκεῖ νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ. Ἐκαστος εἶνε κύριος ἑαυτοῦ καὶ τῶν πράξεών του. Δύναται νὰ ἀποστρέφεται τὸ ψεῦδος καὶ

νὰ εἶνε εἰλικρινής, δύναται νὰ εἶνε καὶ νὰ μένη σώφρων καὶ ἄγνός, νὰ ἀποφεύγῃ τὴν σκληρότητα καὶ νὰ εἶνε φιλόανθρωπος καὶ φιλελεήμων. Τὰ πάντα ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν ὁποῖαν ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ γίνεται ἐλεύθερος, ἄγνός καὶ ἀγαπητός, ἢ χαμερπής, δουλόφρων καὶ κακοδαίμων. Τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος εἶναι στήριγμα καὶ δι' αὐτὸν τὸν γενναῖον ἄνδρα. Τὸν βοηθεῖ νὰ κρατῇ ὑψηλὰ τὴν κεφαλὴν, καὶ αὐξάνει τὴν δύναμίν του!

Οἱ φίλοι τοῦ Πομπηίου τὸν παρεκίνουν νὰ μὴ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ρώμην εἰς στιγμὰς τριχυμίας, διὰ νὰ μὴ ἐκθέσῃ τὴν ζωὴν του εἰς κίνδυνον. «Εἶνε ἐπάναγκες νὰ ἀναχωρήσω, εἶπε, δὲν εἶνε ἐπάναγκες νὰ ζήσω» Ἡθέλησε νὰ πράξῃ τὸ καθήκόν του, ἀψηφῶν τὸν ἄνεμον καὶ τοὺς κεραυνούς.

Ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ὑπῆρξε καθ' ὅλον τὸν βίον του ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ μεγάλου πολίτου καὶ θεμελιωτοῦ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ Βασιγκτῶνος. Αὐτὴ ἔδιδεν εἰς τὸν χαρακτῆρά του ἐνότητα καὶ δύναμιν. Ἀμα ἔβλεπε τί ἐχρεώσται νὰ πράξῃ, ἐβιάδιζε κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν σκοπὸν του μὲ ἀκαμπτον πόδα, περιφρονῶν κινδύνους καὶ προσκόμματα. Δὲν ἐπεζήτει τὴν ἐπίδειξιν, δὲν ἀπέβλεπεν οὔτε εἰς τὴν δόξαν, οὔτε εἰς τὴν φήμην, οὔτε εἰς τὰς ἀμοιβάς, ἀλλὰ μόνον εἰς ὅ,τι ὄφειλε νὰ πράξῃ καὶ εἰς τὸ νὰ τὸ πράξῃ καλῶς.

Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος ἐνέπνεε καὶ τὸν Ἀγγλον στρατάρχην Βελιγκτῶνα, τὸν

νικήσαντα τὸν μέγαν Ναπολέοντα εἰς τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ· τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο μετέδιδε καὶ εἰς τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὑπηρετοῦντας. Διερχόμενος εἰς Βατερλώ τὰ τετράγωνα τοῦ πεζικοῦ τὴν στιγμὴν ὅτε ἔβλεπαν νὰ ἔρχεται ὁρμητικῶς ἐναντίον των τὸ ἱππικὸν τῶν Γάλλων, «Στρατιῶται, ἀνέκραξε, μὴ κλονισθῆτε. Συλλογισθῆτε τί θὰ εἶπουν διὰ σᾶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν». Οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήντησαν· «Μὴ φοβοῦ, Μυλόρδε, γνωρίζομεν τὸ καθήκόν μας».

Τὸ καθήκον ἦτο καὶ τοῦ Ἀγγλου ναυάρχου Νέλσωνος ἡ μόνη σκέψις. Τὸ αἶσθημα ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατείχετο ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα του, τὸ ἐξέφρασεν ἐνδόξως διὰ τῆς ἡμερησίας διαταγῆς του πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ναυμαχίας τοῦ Τραφαλγάρ, ὅπου κατετρόπωσε τὸν Γαλλικὸν στόλον. «Ἐκαστος θὰ ἐκτελέσῃ τὸ καθήκον του· τοῦτο ἡ Ἀγγλία περιμένει». Καὶ ἀποθνήσκων μετὰ τὴν νίκην ἐκ τῆς πληγῆς του, ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ναυαρχίδος. «Ἐξετέλεσα τὸ καθήκον μου, εἶπεν, εὐχαριστῶ τὸν Θεόν».

Εἶνε μέγα τι δι' ἓν ἔθνος νὰ εἶνε ποιοισμένον μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ καθήκοντος. Ἐνόςω τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐπικρατεῖ, δὲν ὑπάρχει φόβος διὰ τὸ μέλλον. Ἐὰν δὲ μὴ ἐξασθενήσῃ ἢ ἐκλείψῃ, ἐὰν τὸ ἀντικαταστήσῃ ἡ δίψα τῶν ἡδονῶν, τῆς φιλοδοξίας, ἢ δόξης ἐγωῤῥιστικῆς, τότε οὐαὶ εἰς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο! Ἡ διάλυσίς του προσεγγίζει!

Τὸ καθήκον συνδέεται στενῶτατα πρὸς τὴν εὐληκρίνειαν τοῦ χαρακτῆρος. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ καθήκον-

τος εἶνε πάντοτε εἰλικρινῆς καὶ εἰς ἔργα καὶ εἰς λόγους· οὐδέποτε ψεύδεται.

Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὁ σύνδεσμος τῆς κοινωνίας· ἄνευ αὐτῆς ἡ ὑπαρξίς της ἤθελε παύσει, ἡ δὲ ἀναρχία καὶ τὸ χάος ἤθελεν ἐπέλθει. Οὔτε οἶκος, οὔτε ἔθνος δυνατὸν νὰ διοικηθῇ διὰ τοῦ ψεύδους. Ἡρωτήθη ποτε Ἄγγλος εὐφυῆς, ἄν οἱ δαίμονες ψεύδονται· «Ὅχι, ἀπήντησε· διότι τότε καὶ ὁ ἄδης αὐτὸς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ». Οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ δικαιώσῃ τὴν καταπάτησιν τῆς ἀληθείας· αὐτὴ πρέπει κυριαρχικῶς νὰ βασιλεύῃ εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς.

Ἐξ ὅλων καὶ τῶν χαμερπεστέρων ἐλαττωμάτων τὸ ψεῦδος εἶνε τὸ χαμερπέστατον. Εἶνε ὁ καρπὸς τῆς φαυλότητος καὶ τῆς ἐξαχρειώσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνανδρίας τὸ προῖόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Φαιδρότης.

Λέγεται ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν εἰς τὸν κόσμον συντελεῖ ἡ ἰδιοσυγκρασία, ὅσον καὶ τὰ προτερήματα. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ εὐτυχία ἐξαριᾶται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἡμερότητος τοῦ ἥθους, ἐκ τῆς ὑπομονῆς, ἐκ τῆς ἀνεκτικότητος, ἐκ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Εἶνε δὲ ἀληθέστατον, καθὼς εἶπεν ὁ Πλάτων, ὅτι ἐπιδιώκοντες τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἄλλων εὐρίσκομεν τὴν ἰδικήν μας.

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι φύσεως τόσο ἀγαθῆς, ὥστε

εὐρίσκουν παντοῦ τὸ καλόν. Καὶ εἰς τὰς μεγίστας δυστυχίας βλέπουν σημεῖον παραμυθίας, καὶ εἰς τὸν σκοτεινότερον οὐρανὸν διακρίνουν ἀκτῖνα ἡλίου. Καὶ ὅταν ὁ ἥλιος δὲν εἶναι ὁρατός, παρηγοροῦνται σκεπτόμενοι ὅτι ἂν τὸν κρύπτουν τὰ νέφη, τοῦτο συμβαίνει καὶ πάλιν διὰ καλόν.

Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶνε ἀληθῶς ζηλευτοί. Τὸ φῶς τοῦ ὀφθαλμοῦ των ἔχουν ὡς ἀκτινοβόλημα, τρόπον τινά, παιδρότητας, εὐχαριστήσεως καὶ φιλοσοφίας, ἡ καρδιά των εἶνε ὥς πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου· ὁ νοῦς των χρωματίζει τὰ ἀντικείμενα μὲ τὰς ἰδίας του ἀποχρώσεις. Ὅταν ἔχουν λύπας, τὸς ὑποφέρουν γενναίως, χωρὶς γογγυσμοὺς καὶ παράπονα καὶ θρήνους ἀνωφελεῖς. Τὰς ὑπομένουν μὲ καρτερίαν, καὶ συλλέγουν εὐγνωμόνως τὰ ὀλίγα ἄνθη, ὅσα ἤθελε τύχη νὰ συναντήσουν εἰς τὸν δρόμον των.

Καὶ δὲν εἶνε ἐπιπόλαιοι οἱ τοιοῦτοι.

Ἀπ' ἐναντίας οἱ ἐξοχώτεροι ἄνδρες, οἱ νοημονέστεροι, εἶνε συχνάκις οἱ παιδρότεροι καὶ αἰσιοδοξότεροι.

Μολονότι ἡ παιδρότης ἐν γένει προέρχεται ἐκ τῆς ἰδιοσυγκρασίας, δύναται ὅμως καὶ νὰ ἀποκτηθῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ καθὼς ὅλοι αἱ ἄλλοι ἔξεις. Δυνάμεθα διὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς θελήσεως νὰ μάθωμεν νὰ βλέπωμεν τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν καλὴν των ὄψιν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κακὴν. Ἡ ζωὴ ἔχει καὶ φῶς καὶ σκιάς. Εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται νὰ προσηλώσωμεν κατὰ προτίμησιν τὸ βλέμμα εἰς τὸ μὲν ἢ τὰς δέ. Εἰς τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν δύναμιν τῆς θελήσεώς μας καὶ νὰ ἀποκτήσωμεν οὕτω τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ εἴμεθα ἢ εὐτυχεῖς ἢ δυστυχεῖς.

Ἡ αἰσιοδοξία εἶνε ὄχι μόνον μεγάλη πηγή ἀπολαύσεων εἰς τὸν βίον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ προφύλαξις κατὰ τῶν κακῶν στοχασμῶν. Συγγραφεὺς ἐρωτηθεὶς διὰ τίνος τρόπου δύναται τις νὰ ἀποφύγῃ τοὺς πειρασμούς, ἀπήντησεν ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς τρόποι.

«Ὁ πρῶτος τρόπος εἶνε ἡ φαιδρότης, ὁ δεύτερος τρόπος ἡ φαιδρότης καὶ ὁ τρίτος ἐπίσης». Ἡ εὐθυμία προπαρασκευάζει τὸ ἔδαφος ἐκ τοῦ ὁποίου βλαστάνουν ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ ἀρετή· δίδει ἄνεσιν εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἐλαστικότητα εἰς τὸν νοῦν. Εἶνε ἡ πιστὴ σύντροφος τῇ ἀγάπῃ, ὁ φύλαξ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἡ μήτηρ τῆς συνέσεως. Εἶνε τὸ καλύτερον τῶν τονωτικῶν τῆς ψυχῆς· δίδει εἰς αὐτὴν νέας πάντοτε δυνάμεις, ἐνῶ ἡ κατῆφεια καὶ ἡ ἀθυμία ἐξασθενίζουν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξαντλοῦν τὰς ἠθικὰς του δυνάμεις.

Διατί βλέπομεν ἄνδρας, καθὼς τὸν Παλμεστρῶνα, ἐργαζομένους καὶ εἰς τὰ γηρατεῖα τῶν μὲ τὴν ἰδίαν πάντοτε ζέσιν; Διότι διετήρησαν μέχρ' ἑτέλους τὴν ψυχικὴν ζωηρότητα καὶ τὴν εὐθυμίαν τῶν. Ἐγυμνάσθησαν ἐκ νεότητος εἰς τὸ νὰ μὴ ταράσσονται εὐκόλως, εἰς τὸ νὰ ἀνέχωνται πολλὰ πράγματα, εἰς τὸ νὰ ἀκούουν μὲ ἀταραξίαν λόγους σκληροὺς καὶ ἀδίκους χωρὶς νὰ ἀδημονοῦν καὶ νὰ παρᾶφέρωνται ἀπὸ ἀγανάκτησιν ἀνωφελῇ. Φίλος στενὸς τοῦ λόρδου Παλμεστρῶνος, ὁ ὁποῖος τὸν συναναστράφη ἐκ τοῦ πλησίον ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη, ἔλεγεν ὅτι δὲν τὸν εἶδε παρωργισμένον εἰμὴ μίαν καὶ μόνην φορὰν, ὅτε τὸ ὑπουργεῖόν του κατηγορήθη ἀπὸ τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους, ὅτι

παρεποίησεν ἐν γνώσει δημόσια ἔγγραφα, ὅτι δηλαδὴ ἐψεύσθη καὶ ἐπιώρκησε.

Ἡ ἱστορία μᾶς παριστᾷ τοὺς ἐξοχωτέρους τὸν νοῦν ἄνδρας ὡς ἄνθρώπους, ἐπὶ τὸ πολὺ εὐθύμους καὶ εὐχαριστημένους ὡς μὴ ἐπιδιώκοντας οὔτε τὸν πλοῦ οὐ οὔτε τὴν φήμην, οὔτε τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀγαπῶντας τὴν ζωὴν καὶ ἀναγνωρίζοντας πῶς νὰ ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ τῆς. Τὸ αἶσθημα τοῦτο διαφαίνεται εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ὀρατίου, τοῦ Βιργιλίου, τοῦ Μοντενίου, τοῦ Σαιξπήρου, τοῦ Κερβάντη. Εὐθυμία ὑγίης καὶ ἡρεμος ἀποπνέει ἐκ πάντων τῶν δημιουργημάτων τῶν μεγάλων ἐκείνων ποιητῶν καὶ λογογράφων.

Αἱ ἀληθεῖς πηγαὶ τῆς φαιδρότητος εἶνε ἡ ἀγάπη, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ὑπομονή. Ἡ ἀγάπη προκαλεῖ τὴν ἀγάπην καὶ γεννᾷ τὴν ἀγαθότητα. Ἡ ἀγάπη ἐμπνέει τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν πλησίον· βλέπει τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν καλυτέραν τῶν ὁψιν. Ἡ ἀγάπη δίδεται δωρεάν, καὶ ὁμως ἡ ἀξία τῆς εἶνε ἀνεκτίμητος· διότι φέρει εὐλογίαν εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου πληροῖ τὴν καρδίαν, καὶ σκορπίζει τὴν εὐτυχίαν πέριξ αὐτοῦ.

Ὁ περιώνυμος ποινικολόγος Βένθαμ, τοῦ ὁποίου τὸ περὶ ποινῶν σύγγραμμα μετέφρασεν ὁ Κοραῆς, ἔλεγεν ὅτι τὸ κεφάλαιον τῆς εὐτυχίας εἰάστου ἀνθρώπου πολλαπλασιάζεται ἀναλόγως τῆς εὐτυχίας τὴν ὁποίαν παρέχει εἰς τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀγαθότης τοῦ ἐλκύει τὴν ἀγαθότητα. Εἶνε ἐπίσης εὐκόλον, ἔλεγε, νὰ εἴτῃ τις ἓνα καλὸν λόγον, ὅσον καὶ ἓνα κακόν. Ἐνδέχεται ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις νὰ μὴ ἀποβῇ ὠφέλιμος

εἰς ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκδηλοῦται, ἀλλ' ὥφελει πάντοτε ἐκεῖνον ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται. Συμβαίνει ἐνίοτε ἡ ἀγαθοεργία νὰ ἔλῃ ὡς ἀντιμισθίαν τὴν ἀχαριστίαν, ἀλλ' ὁ ἀγαθοεργὸς μένει πάντοτε εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν εὐχρτόν του, καὶ τοῦτο εἶνε ἡ ἀνταμοιβή του· ἡ δὲ ἀγαθοεργία δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ δίδῃ τις χρήματα, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ φέρεται με καλωσύνη καὶ γενναιοῦτητα.

Ἡ διὰ χρημάτων ἐλεημοσύνη δὲν ἔχει ἀξίαν ἂν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχον ὁρμὴν τῆς καρδίας. Ἐνίοτε μάλιστα ἡ χρηματικὴ βοήθεια προξενεῖ κακὸν μᾶλλον ἢ καλόν. Μόνον ἡ ἀγαθότης ἡ προσερχομένη ἐξ ἀληθοῦς συμπαθείας καὶ ἡ ἐπίκαιρος συνδρομὴ φέρουν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα.

Οἱ καλόκαρδοι ἄνθρωποι εἶνε συνήθως καὶ οἱ ἐνεργητικώτεροι, ἐνῶ οἱ ἐγωῖσται καὶ οἱ μόνον τὸν εὐχρτόν των ἀγαπῶντες διέρχονται τὸν βίον ἄχρηστοι. Ὁ Γάλλος φυσιοδίφης Βυφὼν ἔλεγεν ὅτι, δὲν τοῦ ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην νέος, ὁ ὁποῖος ἤρχιζε τὸν βίον του χωρὶς ἐνθουσιασμὸν οἷονδῆποτε. Διότι ἂν ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου ἡ πίστις εἰς ἀγαθόν τι ἢ μέγα ἢ γενναῖον, ἔστω καὶ ἂν δὲν κατορθωθῇ ἡ πραγματοποίησις του. Πόσον διάφοροι τῶν τοιούτων καὶ πόσον ἀξιοὶ οἷου οἱ μεμψίμοιροι, οἱ οὐδέποτε εὐχαριστημένοι, οἱ εὐρίσκοντες ὅτι τὰ πάντα βαδίζουν κακῶς, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν θέλοντες νὰ πράξουν πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων. Συνήθως δ' ἐκεῖνοι, ὅσοι περισσότερο μεμψιμοιροῦν, εἶνε οἱ ὀλιγώτερον ἐργοζόμενοι χάριν τῆς κοινωνίας, καὶ οἱ ὀλιγώτερον χρησιμεύον-

τες εἰς αὐτήν. Οἱ χειρότεροι τροχοί, λέγει ἡ παροιμία, εἶνε ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τρίζουν.

Ὁ ἔχων χαρακτῆρα δύσκολον, ἀνήσυχον, ὑποπτον, ὁ κυριευόμενος διαρκῶς ἀπὸ μερίμνας ἄνευ λόγου, ὑποσκάπτει μόνος του τὴν εὐτυχίαν του καὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του. Πόσοι ἄνδρες καὶ πόσαι γυναῖκες λαμβάνουν ἀπέναντι τῶν ἄλλων στάσιν ἀκανθοχοίρου, τόσον ὥστε δὲν τολμᾷ τις νὰ τοὺς πλησιάσῃ ἀπὸ φόβον μὴ κεντηθῇ! Τὸ νὰ ὑποφέρῃ τις ἐκ προοιμίων διὰ τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα ἐνδέχεται τὰ ἐπέλθουν, δὲν εἶνε ὁ καλύτερος τρόπος διὰ νὰ ὑπερβικῇ. Ἐὰν φέρωμεν φορτίον προτοῦ ἀκόμῃ μᾶς ἐπιβληθῇ, τὸ βάρος του ταχέως θὰ μᾶς καταβάλλῃ.

Ὅταν ἔλθῃ ἡ δυστυχία, τότε χρεωστοῦμεν νὰ τὴν δεχθῶμεν γενναίως, ἔχοντες βοηθὸν τὴν πεποίθησιν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ἐλπίδα. Τὸ ἔσχατον καὶ συγχρόνως τὸ μεγαλύτερον τῶν ἀγαθῶν εἶνε ἡ ἐλπίς. Ἡ ἐλπίς εἶνε τὸ στήριγμα καὶ ἡ βοήθεια τοῦ δυστυχικοῦ, εἶνε καθὼς τὴν ὠνόμασαν ὀρθῶς: «Ὁ ἄρτος τοῦ πένητος». Ἄλλ' ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ μήτηρ παντὸς ἐπιχειρήματος καὶ παντὸς εὐγενοῦς πόθου πᾶν δώρημα θεῖον ἐμτνέσται διαρκῶς ἀπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἐλπίδος. Αὕτῃ εἶνε ὁ μοχλός, ὁ κινῶν τὸν κόσμον καὶ διατηροῦν αὐτὸν εἰς κίνησιν. «Ἄν ἔλειπεν ἡ ἐλπίς, ἔλεγεν ὁ μέγας ποιητὴς Βύρων, ποῦ θὰ εὕρισκτο τὸ μέλλον; Εἰς τὴν Κόλασιν!» Εἰς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἡ βᾶσις εἶνε ἡ ἐλπίς, καὶ πάλιν ἡ ἐλπίς, καὶ πάντοτε ἡ ἐλπίς!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ἡ συμπεριφορά.

Οἱ καλοὶ τρόποι εἶνε μία τῶν κυριωτέρων ἐκδηλώσεων τοῦ ἀγαθοῦ χαρακτήρος, εἶνε τὸ κόσμημα πάσης μας πράξεως· δίδουν συχνάκις χάριν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ αὐτῶν τῶν εὐτελεστέρων μας καθηκόντων.

Οἱ τρόποι ἔχουν σημασίαν μεγαλυτέραν ἢ ὅσον δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ, διότι συντελοῦν πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐξομαλύνουν πᾶσαν ὑπόθεσιν καὶ νὰ ἐξημερῶνουν τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Καὶ αὕτη ἡ ἀρετὴ γίνεται δυσάρεστος, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ τρόπους ἀντιπαθητικούς.

Ἡ γνώμη, τὴν ὁποίαν σχηματίζομεν περὶ τινος ἀνθρώπου, ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τοὺς τρόπους του· ἐνίοτε μάλιστα ἐπηρεαζόμεθα ἐξ αὐτῶν περισσότερο ἢ ἀπὸ ἄλλα του προτερήματα οὐσιωδέστερα. Τρόποι χαρίεντες καὶ εὐγενεῖς συντελοῦν μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τις εἰς τὸν βίον του. Πολλοὶ δὲ ἀποτυγχάνουν μόνον καὶ μόνον διότι δὲν ἔχουν καλοὺς τρόπους. Αἱ πρῶται ἐντυπώσεις σημαίνουν πολὺ, εἶνε δὲ εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς, ἀναλόγως τῆς συμπεριφορᾶς ἐκάστου. Ἐνώπιον τῆς βαναυσότητος καὶ τῆς χυδαιότητος κλείονται αἱ θύραι καὶ αἱ καρδίαι· τὰς ἀνοίγει δὲ ἡ προσήνεια καὶ ἡ εὐπρέπεια.

Ὑπάρχουν βεβαίως ἄνθρωποι τραχεῖς καὶ ἀγροῦκοι, τῶν ὁποίων ὅμως καὶ ἡ καρδία εἶνε ἀγαθὴ καὶ

ὁ χαρακτήρ κάλλιστος· ἀλλὰ πόσον περισσότερον θὰ ἐγίνοντο εὐχάριστοι, ἴσως δὲ καὶ ὠφέλιμοι, ἐὰν εἶχαν τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων καὶ τὴν τοῦ ἥθους, αἱ ὁποῖαι εἶνε ἡ σφραγὶς τῆς καλῆς ἀνατροφῆς.

Οἱ τρόποι μαρτυροῦν, μέχρι τινὸς σημείου, τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδηλοῦν τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν του, δεικνύουν τὰς κλίσεις του, τὰ αἰσθήματά του, προσέτι δὲ καὶ τὸ εἶδος τῶν φίλων τοὺς ὑποίους συχνάζει. Οἱ τυπικοὶ κανόνες τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς δὲν σημαίνουν πολὺ· ἡ ἐθιμοτυπία ὑποκρύπτει συχνάκις τὴν κακίαν καὶ τὸ ψεῦδος· καὶ ὑπὸ τὴν καλυτέραν τῆς ἔποψιν ἔν ἐῖνε ἄλλο τι ἢ τὸ ἀναπλήρωμα τῆς εὐγενείας, καὶ τοῦτο ὅταν δὲν εἶνε ἡ παραποίησις τῆς. Οἱ ἀληθῶς καλοὶ τρόποι ἔχουν ὥς βάσιν τὴν ἀβροφροσύνην, τὴν εὐμέλειαν καὶ τὴν εὐλικρίνειαν. Διότι ὁ φερόμενος εὐγενῶς δὲν παίζει νὰ εἶνε εὐλικρινής. Ἡ εὐγένεια δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀλήθειαν νὰ ἐκδηλωθῇ· ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑποκύψῃ ἢ νὰ μεταβάλλῃ τὸν γνήσιον χαρακτῆρά μας μετριάξει πᾶν τὸν ὀξύτητα καὶ τραχύτητα.

Διὰ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς δὲν παύομεν νὰ εἴμεθα εὐλικρινεῖς, δὲν μεταβάλλομεν τὸν χαρακτῆρά μας. Ἡ εὐγένεια, ἔλεγεν ὁ Γάλλος σοφός, εἶνε καθὼς τὸ νερόν· τὸ καλὺ εἶναι εἶναι τὸ διαυγές, τὸ ἀπλοῦν, καὶ τὸ οὐδεμίαν ἔχον γεῦσιν. Ἐν τούτοις ἡ μεγαλόνοια ἐνίοτε σκεπάζει πολλὰς ἐλλείψεις τοιοῦτου εἶδους, καὶ τὰς παραβλέπομεν εἰς ἀνθρώπους ἐξόχους καὶ πρωτοτύπους. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν αἱ τοιαῦται ἀνωμαλῖαι αἱ δίδουσαι ἴδιον τύπον εἰς ἕκαστον ἀνθρώπον

ἀναλόγως τῆς ἀξίας του, ὁ ἀνθρώπινος βίος θὰ ἔστωρεῖτο μέγα μέρος τῆς χάριτος καὶ τῆς ποικιλίας του.

Ὁ ἀληθῶς εὐγενὴς εἶνε καλοκάγαθος. Αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν συντελῶν εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ πλησίον του, καὶ ἀπέχων παντὸς ὅ,τι δύναται νὰ προσενήσῃ δυσσεύκειαν· δὲν εἶνε ἀχάριστος καὶ ἀναγνωρίζει προθύμως πᾶν εὐεργέτημα· σέβεται, τιμᾷ ὅσους πλησιάζει, καθότι ὁ θέλων νὰ ἐκτιμᾶται ὑπὸ τῶν ἄλλων πρέπει νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτοὺς ἴσην ἐκτίμησιν· δὲν περὶφρονεῖ τὴν γνώμην των, καὶ ἂν ἔτι δὲν εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν ἰδικήν του· δὲν ὑποκύπτει ποτὲ εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ πειράξῃ τὸν φίλον του χάριν μιᾶς εὐφυολογίας.

Ὁ εὐγενὴς καὶ νοήμων ἄνθρωπος οὐδέποτε ἐπιζητεῖ νὰ φανῇ σοφώτερος ἢ πλουσιώτερος τοῦ πλησίον. Δὲν καυχᾶται διὰ τὸ γένος του ἢ διὰ τὴν κοινωνικὴν του θέσιν, καὶ ἔν καταφρονεῖ τοὺς μὴ ἔχοντας ἴσα μὲ αὐτὸν πλεονεκτήματα. Δὲν ἐπιδεικνύει τὰ προσόντα του, ἀλλ' εἶνε πάντοτε μετριόφρων, ἄνευ ἀξιώσεων, ἄνευ ὑπερηφανείας, καὶ δεικνύει τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα διὰ τῶν ἔργων του μᾶλλον ἢ διὰ τῶν λόγων. Ἐν συνόλῳ δύναται νὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ καλῶς καὶ τοῦ κακῶς ἀνατεθραμμένου ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ πρῶτος θυσιάζει διαρκῶς τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰς σχέσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου.

Ὁ μὴ θέλων νὰ ὑποβληθῇ εἰς οὐδεμίαν θυσίαν χάριν τῶν ἄλλων, ὁ μὴ σεβόμενος τὰς ἑξεις καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν περὶ αὐτὸν καὶ φερόμενος μὲ ἀδια-

κοισίαν ἐνώπιόν των, γίνεται ἀνυπόφορος. Κανείς δὲν εὐχαριστεῖται νὰ τὸν βλέπῃ, καὶ τὸν ἀποφεύγουν ὡς ἀντικείμενον ἀηδίας καὶ στενοχωρίας.

Ἡ ἔλλειψις τοῦ ὀφειλομένου σεβασμοῦ πρὸς τὴν κοινωνίαν μαρτυρεῖται ποικιλοτρόπως· παραδείγμα-
τος χάριν, ἀπὸ τὴν παρημελημένην καὶ ἀκατάστατον ἐνδυμασίαν, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν καθαριότητος, ἀπὸ συ-
νηθείας προξενούσας ἀποστροφὴν. Οἱ τοιοῦτοι γί-
νονται ἀπεχθεῖς καὶ διότι φαίνονται ὅτι ἀψηφοῦν
τὰς ἑξεις καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς καλῆς ἀνατροφῆς.

Ἡ καλὴ συμπεριφορὰ τότε μόνον δύναται νὰ θεω-
ρηθῇ ἐντελής ὅταν εἶνε ἀπηλλαγμένη πάσης ἐπιτη-
δεύσεως. Λέγεται συνήθως ὅτι οἱ καλοὶ τρόποι εἶνε
τὸ διακριτικὸν σημεῖον ἐκείνων ὅσοι ἀνήκουν εἰς κα-
λὰς οἰκογενεῖας καὶ ἔλαβον παιδιόθεν ἐκλεκτὴν ἀνα-
τροφὴν. Τοῦτο ἀληθεύει μέχρι τινὸς μόνον, καθ' ὅ-
σον οἱ τοιοῦτοι εἶχον τὴν τύχην νὰ διέλθουν τὸν
βίον των ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ περιστάσεις εὐνοϊκὰς, καὶ ἔ-
λαβαν ἀνεπαισθήτως τὸν τύπον τῆς ἐξωτερικῆς εὐγε-
νείας. Δὲν ὑπάρχει ὁμῶς λόγος διὰ νὰ μὴ ἔχουν καὶ
οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων τρόπους ἐπίσης καλοὺς εἰς
τὰς μεταξὺ των σχέσεις.

Δύναται τις τὰ ἔχῃ ὀλίγα χρήματα εἰς τὸ βαλάντι-
όν του, καὶ ὁμῶς νὰ εἶνε εὐπροσήγορος καὶ εὐγε-
νὴς κατὰ τοὺς τρόπους. Ἡ ἀβροφροσύνη δὲν στοι-
χίζει χρήματα, εἶνε τὸ εὐθηνότερον καὶ τὸ εὐκολώ-
τερον τῶν προτερημάτων, καὶ ὁμῶς καθίσταται τό-
σον ὠφέλιμον καὶ τὸσον εὐάρεστον, ὥστε ἀξίζει νὰ
καταταχθῇ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀρετῶν.

Ἀδελφὴ τῆς ἀβροφροσύνης εἶνε ἡ φιλοκαλία. Οὕτε αὐτὴ στοιχίζει πολὺ· δύναται νὰ συνδεθῇ καὶ μὲ τὸ εὐτελέστατον εἰσόδημα καὶ νὰ δώσῃ χάριν εἰς τὸν κόπον καὶ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν. Ἡ ἀπόλαυσις μάλιστα γίνεται πολυτιμότερα ὅταν ἡ φιλοκαλία ἔρχεται ὡς σύντροφος τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἐκπληρουμένου καθήκοντος.

Ἡ φιλοκαλία ἐξευγενίζει τὴν πενίαν· δίδει εὐκοσμίαν καὶ εὐπρέπειαν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ πτωχοῦ, φέρει ἐντὸς αὐτῆς τὴν ἀβρότητα τῶν τρόπων, ἐξημερώνει τὰ ἦθη καὶ δημιουργεῖ ἀτμοσφαῖραν ἀνέσεως καὶ εὐαρεσκείας. Ὅταν δὲ συμβαδίζει μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς καρδίας καὶ μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς διανοίας, ἀνυψώνει καὶ στολίζει καὶ τὴν ταπεινότεραν ὑπαρξιν.

Τὸ πρῶτον καὶ ἄριστον σχολεῖον τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς εἶνε, καθὼς καὶ διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, ἡ οἰκογένεια, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ μήτηρ δίδει πάντοτε τὸ καλὸν παράδειγμα. Ἀλλὰ καὶ μόνος του δύναται ἕκαστος καλλιεργῶν τὴν διάνοιαν καὶ τοὺς τρόπους τοῦ νὰ μάθῃ ἐκ καλῶν παραδειγμάτων πῶς δύναται νὰ φέρεται καλῶς καὶ κοσμίως.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῶμεν ὅτι οἱ καλοὶ τρόποι δὲν εἶνε πάντοτε ἡ ἀληθὴς παράστασις ἀγαθοῦ χαρακτῆρος. Ἀπ' ἐναντίας, χρησιμεύουν ἐνίοτε εἰς τὸ νὰ ὑποκρύπτουν καρδίαν διεφθαρμένην, καὶ εἶνε τότε τόσον μᾶλλον ἐπικίνδυνοι, καθ' ὅσον μᾶς τέρπουν, μᾶς ἀποπλανοῦν καὶ μᾶς ἀποκοιμίζουν. Δύναται τις

νὰ ἔχη καλὸν ἑξωτερικὸν παράστημα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ του νὰ εἶνε αἰσχυρά.

Ἐξ ἄλλου, καθὼς εἵταμεν ἥδη, συμβαίνει ἄνδρες στολισμένοι μὲ μεγάλας ἀρετὰς νὰ μὴ ἔχουν οὔτε χάριν, οὔτε εὐγένειαν τρόπων,—ὅμοιοι πρὸς καρπὸν, τοῦ ὁποίου ὁ φλοιὸς εἶναι σκληρός, ἀλλὰ περιβάλλει γλυκυτάτην τροφήν.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ χάρις τῶν τρόπων, ἡ εὐγένεια, ἡ κομψότης καὶ ὅλα τὰ συντελοῦντα εἰς τὸ νὰ κοσμήσουν τὸν βίον καὶ νὰ τὸν καταστήσουν εὐχάριστον, πρέπη νὰ καλλιεργῶνται, δὲν πρέπει χάριν τούτων νὰ παραμελῶνται αἱ στερεαὶ ἀρεταί, αἱ πραγματικαὶ καὶ διαρκεῖς, ὁποῖαι εἶνε ἡ τιμιότης, ἡ εὐλικρίνεια, ἡ ἀλήθεια. Ἡ πηγὴ τοῦ ἀληθοῦς καλοῦ πρέπει νὰ εἶνε εἰς τὴν καρδίαν μᾶλλον παρὰ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν, ἂν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ πράξεις εὐγενεῖς. Ἡ χάρις εἶνε τι ἑξωτερικόν, εὐαρεστεῖ καὶ ἐλκύει, ἀλλὰ δὲν ἀναπληροῖ τὴν εὐγένειαν τῆς καρδίας. Ἡ καρτερία εἶνε πολυτιμότερα τῆς λεπιοτέρας χάριτος, ἡ σεμνότης εἶνε προτιμότερα τῆς κομψότητος, ἡ ἀγνότης τοῦ σώματος, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας εἶνε ὑπερτέρα πάσης τελειότητος περὶ τὴν τέχνην τῶν τρόπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Τὰ βιβλία

Ὁ ἄνθρωπος γνωρίζεται ἐν γένει ἀπὸ τὰ βιβλία τὰ ὅποια ἀναγινώσκει, ὅπως γνωρίζεται καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων μὲ τοὺς ὁποίους συναναστρέφεται.

Τὸ καλὸν βιβλίον εἶνε φίλος ἀληθῆς καὶ πιστός· ἦτο χθὲς; ὁποῖος καὶ σήμερον, οὔτε θὰ μεταβληθῇ ποτέ. Εἶνε ὁ ὑπομονητικώτερος καὶ σταθερώτερος ὅλων τῶν συντρόφων μας· δὲν μᾶς στρέφει τὰ νῶτα εἰς τὴν ὥραν τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ φέρεται πάντοτε μὲ τὴν ἰδίαν καλωσύνην, μᾶς τέρει καὶ μᾶς διδάσκει νέους, μᾶς ἀνακουφίζει καὶ μᾶς παρηγορεῖ γέροντας.

«Τὰ βιβλία, εἶπεν ὀρθῶς ξένος φιλόσοφος, εἰσέρχονται βαθέως εἰς τὴν καρδίαν· οἱ στίχοι τοῦ ποιητοῦ μεταγγίζονται εἰς τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν μας. Τοὺς ἀποστηθίζομεν ὅταν ἡμεθα νέοι, τοὺς ἐπαναφέρομεν μὲ ἀγάπην εἰς τὴν μνήμην μας. ὅταν γηράσωμεν.

Τὸ καλὸν βιβλίον εἶνε τὸ διαρκέστερον μετὰ θάνατον μνημεῖον τοῦ συγγραφέως του· ἔχει ἐντὸς αὐτοῦ οὐσίαν ἀθανασίας. Τίποτε διαρκέστερον ὁ ἄνθρωπος δὲν δημιουργεῖ. Οἱ ναοὶ κρημνίζονται καὶ γίνονται θρεῖπια, τὰ ἀγάλματα συντρίβονται, αἱ εἰκόνες ξελείφονται, τὰ βιβλία ὅμως ἐπιζοῦν. Ὁ χρόνος δὲν συμπαράσχει τὰς ὑψηλὰς ἰδέας. Μένουν σήμερον ζῶνται καθὼς ὅταν οἱ συγγραφεῖς των πρὸ αἰώνων τὰς ἐξέφρασαν. Ὁ χρόνος μόνον κατὰ τοῦτο ἰσχύει, ὅτι δὲν διέρχονται ἀπὸ τὸ κόσκινόν του ὅσα ἔργα δὲν ἔχουν ἀξίαν. Μόνον τὰ καλὰ διαίωνίζονται.

Τὰ βιβλία μᾶς εἰσάγουν εἰς τὴν ἐκλεκτοτέραν συναναστροφὴν, μᾶς σχετίζουσιν μὲ ὅλα τὰ μεγάλα πνεύματα, ὅσα ποτὲ ἔζησαν· μανθάνομεν τι εἶπαν καὶ τι ἔπραξαν· τὰ βλέπομεν καθὼς ἦσαν, ὅταν ἔζων· συμπαθοῦμεν πρὸς αὐτά, ἀπολαμβάνομεν τὴν χαρὰν των καὶ συμμεριζόμεθα τὰς λύπας των. Διδασκόμεθα ἐκ τῆς πείρας των, καὶ φανταζόμεθα ἐνίοτε ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐλόβομεν μέρος εἰς τὰς σκηνάς, τὰς ὁποίας περιγράφουν. Οὕτως οἱ ἀγαθοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες δὲν ἀποθνήσκουσιν, ἡ ψυχὴ των μένει ζῶσα εἰς τὰ ἔργα των καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀκτινοβολῇ εἰς ὀρίζοντα διαρκῶς εὐρύνόμενον. Τὸ βιβλίον εἶνε ἡ φωνὴ των, — φωνὴ ζῶσα, ἡ ὁποία τέρπει τὴν ἀκοήν μας.

Οἱ μεγάλοι νόες, ὅσοι ἐδοξάσθησαν ἄλλοτε ἐπὶ τῆς γῆς, βασιλεύουσιν ἀκόμη καὶ σήμερον. Ὁ Ὅμηρος ζῇ πάντοτε, καὶ μολονότι τὰ τοῦ βίου του μένουν σκοτεινά, τὰ ποιήματά του ὅμως διατηροῦν ἀμάραντον τὸ ἀρχαῖόν των κάλλος. Ὁ Πλάτων διδάσκει αἰωνίως τὴν ὑψηλὴν φιλοσοφίαν του. Ὁ Ὁράτιος, ὁ Βιργίλιος, ὁ Δάντης ἐξακολουθοῦν νὰ ψάλλουν ὡς ἔαν ἔζων. Ὁ Σαίξπηρος δὲν ἀπέθανε. Τὸ σῶμά του ἐτάφη τῷ 1616 μ. Χ., ἀλλ' ὁ νοῦς του ἐπιζῇ καὶ πέραν τῶν συνόρων τῆς πατρίδος του.

Οἱ ταπεινότεροι καὶ πτωχότεροι τῶν ἀνθρώπων ἠμποροῦν νὰ συναναστραφοῦν τοὺς μεγάλους τοῦτους ἄνδρας, χωρὶς φόβον μὴ γίνουν ἔνοχοι ἀδιακρισίας. Ἡ θύρα των μένει ἀνοικτὴ εἰς ὅλους ὅσοι γνωρίζουν ἀνάγνωσιν.

Τὰ βιβλία εἶνε πολλάκις οἱ καλύτεροι φίλοι τῶν

γερόντων, ἀλλ' εἶνε ἐπίσης καὶ οἱ καλύτεροι διδάσκαλοι τῆς νεότητος. Τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦν ἑνὸς νέου, ἐπιδρᾷ εἰς ὅλον τὸν βίον του· θερμαίνει τὴν καρδίαν του, διεγείρει τὸν ἐνθουσιασμόν του, διευθύνει τὴν ἐνεργητικότητά του καὶ ἐνεργεῖ δισχεῶς εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρός του. Τὸ ἄγνωστον μέχρι τοῦδε βιβλίον, διὰ τοῦ ὁποίου συνάπτομεν σχέσεις μὲ νέον φίλον, σοφώτερον ἡμῶν καὶ ὠριμώτερον, γίνεται ἐνίοτε ἡ ἀφαιρετρία νέας περιόδου εἰς τὸν βίον μας. Τὰ καλὰ βιβλία λοιπὸν εἶνε οἱ καλύτεροι σύντροφοί μας, ἀνυποῦν τὸν νοῦν μας, ἐξευγενίζουν τὰς κλίσεις μας καὶ χρησιμεύουν ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῶν κακῶν σχέσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ἡ συζυγικὴ ζωή.

Εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἐπιδρᾷ ἰσχυρῶς ἡ ἀμοιβαία αὐτῶν ἐπικοινωνία καθ' ὅλας τὰς περιόδους τοῦ βίου. Ἐξομαρυν πόση εἶνε ἡ ἐπιρροή τῆς μητρὸς ἐπὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ χαρακτῆρος τῶν παιδῶν. Κατασκευάσμα τῆς εἶνε ἡ ἠθικὴ ἀτμοσφαῖρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας τρέφεται ἡ διάνοια καὶ ἡ καρδία των, ὅπως τρέφεται τὸ σῶμά των ἐκ τῆς φυσικῆς ἀτμοσφαίρας, ἡ ὁποία τὰ περιβάλλει.

Ἄλλ' ὁ προσορισμὸς τῆς γυναικὸς δὲν περιορίζεται

εἰς τὸ νὰ παρέχῃ τὴν τροφερὸν προστοσίαν τῆς στοργῆς της εἰς τὰ νεογέννητα νήπια, ἢ νὰ γίνῃ ἡ πρώτη ἐπιμελήτρια τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς. Ὡρίσθη ὡσαύτως ὁδηγὸς καὶ σύμβουλος τῆς νεότητος, σύντροφος τοῦ ἀνδρός, βοηθὸς καὶ παρηγορητῆς του καθ' ὅλας τὰς περιόδους τοῦ βίου του, — ὡς μήτηρ, ὡς ἀδελφή, ὡς μνηστὴ καὶ ὡς σύζυγος. Ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐξασκεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἐπ' ἀγαθῷ ἢ ἐπὶ κακῷ, καθ' ὅλην τὴν διαρκείαν καὶ καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς του.

Ἡ φύσις ἐχώρισε μὲ ἀκρίβειαν τὰ ἔργα καὶ τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν κοινωνίαν. Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα διὰ νὰ ἐκπληροῦ ἕκαστος αὐτῶν τὸ ἔργον του χωρὶς νὰ ἐξέρχεται τοῦ διαγεγραμμένου εἰς ἕκαστον ὁρίου. Δὲν δύνανται νὰ ἀλλάξουν θέσιν καὶ νὰ ἐκτελέσουν ὁ εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου. Ἐκαστος ἔχει ἰδίαν ἀποστολήν· ἄλλος ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνδρὸς, ἄλλος ὁ τῆς γυναικὸς. Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο αἱ ὑπάρξεις συνδέονται καὶ συνταυτίζονται, καὶ οὐδεμία κοινωνικὴ πρόοδος δύναται νὰ συντελεσθῇ ἄνευ τῆς κοινῆς συμπράξεώς των.

Εἶνε σύντροφοι καὶ ἴσοι, ἀλλ' ὅμως διαφέρει τὸ μέτρον τῶν προσόντων ἑκάστου. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνωτέρας σωματικὰς δυνάμεις, καὶ ἡ ἀντοχὴ του εἶνε μεγαλύτερα· ἡ γυνὴ εἶνε λεπτοφυεστέρα, εὐαίσθητοτέρα καὶ νευρικοτέρα. Ὁ ἄνθρωπος ἐξέχει κατὰ τὰ προσόντα τῆς διανοίας, ἡ γυνὴ διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς καρδίας. Καὶ ναὶ μὲν ἡ κεφαλὴ διοικεῖ, ἀλλὰ ἡ καρδιὰ

διευθύνει. Ἄνὴρ καὶ γυνὴ εἶνε ἐξ ἴσου καλῶς προ-
παρασκευασμένοι ἐκ τῆς φύσεως διὰ τὰς ἐπιβαλλο-
μένας εἰς ἕκαστον ἀμοιβαίας λειτουργίας. Τὸ νὰ
ἐπιβάλῃ τις εἰς τὸν ἄνδρα ἔργα γυναικεῖα εἶνε ἐπί-
σης ἄτοπον, ὅπως τὸ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν γυναῖκα
ἔργα ἀνδρική.

Αἱ μεγαλύτεραι ἀρεταὶ τῆς γυναικὸς ἐκδηλοῦνται
διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν εὐθημάτων της.

Ἡ φύσις ἀνέθεεν εἰς τὴν γυναῖκα τὴν κηδεμονίαν
τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ γυνὴ φροντίζει περὶ τῶν δυ-
στυχῶν, περιποιεῖται καὶ περιθάλλει ὅσους ἀγαπῶ-
μεν, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγαθοποιὸς πρόνοια ἡ προΐσταμένη
τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας. Εἶνε ἐκ φύσεως συμπαθής,
γλυκεῖα, ὑπομονητικὴ, πλήρης αὐταπαρνήσεως καὶ
ἀφοσιώσεως. Τὸ συμπαθές της βλέμμα σκορπίζει
λάμπριν πέριξ αὐτῆς, λάμπει ἐπὶ τῆς συμφορᾶς καὶ
τὴν ἀνακουφίζει, ἐπὶ τῆς ὀργῆς καὶ τὴν καταπραΰ-
νει, ἐπὶ τῆς ψυχρότητος καὶ τὴν θερμαίνει, ἐπὶ τῆς
λύπης καὶ τὴν παρηγορεῖ. Ἡ γυνὴ ἐπωνομάσθη
«ἄγγελος τῶν δυστυχῶν», εἶνε πάντοτε ἐτοιμὴ νὰ
βοηθήσῃ τοὺς ἀσθενεῖς, νὰ ἀνυψώσῃ τοὺς πεπτωκό-
τας, νὰ παραμυθήσῃ τοὺς κλαίοντας. Ὅπου πλᾶσμα
ἀνθρώπινον πάσχει καὶ θρηνεῖ, οἱ στεναγμοὶ του
ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν γυναικὸς.

Ἄλλ' ἀφοῦ αἱ μεγαλύτεραι ἀρεταὶ τῆς γυναικὸς
ἐπιδεικνύονται διὰ τῆς συμπαθείας καὶ τῆς στοργῆς,
εἶνε ἀνάγκη χάριν τῆς εὐτυχίας της νὰ ἀναπτύσσεται
καὶ νὰ ἐνδυναμοῦται ὁ χαρακτήρ της· ἀνάγκη νὰ
ἀποκτήσῃ διὰ τῆς συνηθείας τὴν δύναμιν νὰ ἐξαρ-

ταῖται ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς θέλησιν, νὰ εἶνε εἰς πᾶσαν περίστασιν κυρία ἑαυτῆς. Ἡ εὐτυχία τῆς γυναικὸς καλῶς καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἐξαγοῖται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς βελτιώσεως τοῦ χαρακτῆρός των.

Ἄλλως, ὁ αὐτὸς ἠθικὸς νόμος πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὸν ἄνδρα καὶ εἰς τὴν γυναῖκα. Ἡθελον κλονισθῇ τὰ θεμέλια τῆς ἀρετῆς, ἃν ἐπεκράτει ἡ γνώμη, ἡ ὁποία δυστυχῶς ἔχει τοὺς ὁπαδοὺς τῆς, ὃ ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἄνδρα νὰ καταπατῇ τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς ἀτιμωρητεῖ, ἐνῶ εἰς τὴν γυναῖκα ὅχι μόνον δὲν ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ συνεπιφέρει τὴν διὰ παντὸς ἀτίμωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς. Χάριν τῆς ἀγνότητος καὶ τῆς ἀρετῆς τῆς κοινωνίας, ἀνάγκη καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ νὰ εἶνε ἐνάρετοι, νὰ ἀποφεύγουν πᾶν ὃ, τι ἀποκρούει ἡ καρδία, ὁ χαρακτήρ, καὶ ἡ συνείδησις. Ἐπὶ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐκτιμῆσεως βασιζέται ἡ οἰκογενειακὴ εὐδαιμονία, διότι ἄνευ ἀμοιβαίας ἐκτιμῆσεως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἡ ἐνότης ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, τὸ ἀναπόφευκτον τοῦτο στοιχεῖον σταθερᾶς καὶ ἀγνῆς συζυγικῆς ἀγάπης.

Ἀγάπη ἀληθὴς καὶ διαρκὴς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὅπου δὲν ὑπάρχει ὑπόληψις καὶ σέβας. Ἡ ἔνωσις δύο συζύγων πρέπει νὰ ἔλῃ θεμέλιον τὰ προσόντα χαρακτῆρος, τὰ ὅποια ἐπιβάλλουν τὸν σεβασμὸν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ὅπως καὶ τὸν δημόσιον.

Ἀλλὰ μεταξὺ συζύγων πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλο τι παραπλήσιον τῆς τοιαύτης ἀμοιβαίας ἐκτιμῆσεως τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα συνδέει αἴσθημα

βαθύτερον καὶ τρυφερώτερον τοῦ σεβασμοῦ, αἵτημα τὸ ὁποῖον δὲν γεννᾶται μεταξὺ ἀνδρῶν, οὔτε μεταξὺ γυναικῶν.

Διὰ τῆς θύρας τοῦ σιζυγικοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται εἰς νέον κόσμον ἀπολαύσεων, συμπαθειῶν καὶ συμφερόντων ἀκόμῃ· αὐτὸς δὲ ὁ νέος κόσμος εἶνε ἡ ἐστία του. Ἡ νέα του αὐτῇ ἐστία, ὅλως διάφορος τῆς πρώτης παιδικῆς του ἐστίας, παρέχει ἀληλουσίαν νέων καὶ ἀγνώστων ἀπολαύσεων καὶ δοκιμασιῶν· διότι εἰς τὸν νέον τοῦτον κόσμον εὗρσκει ἐνίοτε δικιμασίας καὶ θλίψεις, καὶ ὠρεῖται ἀπὸ τὰ διδάγματά των. Ὁ οἰκογενειακὸς βίος εἶνε πλήρης ἀκανθῶν καὶ φροντίδων, αἱ ὁποῖαι ὅμως φέρουν καρπούς, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ τοῦ βίου ἀκανθαὶ εἶνε ἄκαρποι.

Ὁ χαρακτήρ ἐνὸς ἀνδρὸς ἀναγνωρίζεται πρὸ πάντων εἰς τὸν οἶκόν του· ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον τὸν διοικεῖ μορτυρεῖ τὴν φρόνησίν του περισσότερον ἢ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον διευθύνει δυσκολωτέρας ἐκ υποθέσεις του, ἰδιωτικὰς ἢ δημοσίας. Εἰς τὰς υποθέσεις του δύναται νὰ ἀφιερῶσθαι ὅλον τὸν νοῦν του, ἀλλ' ἂν θέλῃ νὰ εἶνε εὐτυχής, πρέπει ν' ἀφιερῶσθαι τὴν καρδίαν του ὁλόκληρον εἰς τὴν οἰκογενειακὴν του ἐστίαν. Ἐκεῖ πρὸ πάντων φαίνονται αἱ ἀρεταὶ του, ἐκεῖ δεικνύει τὴν εἰλικρινειάν του, τὴν ἀγάπην του, τὴν συμπάθειάν του, τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους σέβας, τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν διοικητικὴν του ἱκανότητα. Ἐὰν ἡ ἀγάπη δὲν προσεξάρχη, ὁ οἰκογενειακὸς βίος δύναται νὰ καταστῇ δεσποτισμὸς ἀφόρητος. Ἐὰν λείπη ἡ δικαιοσύνη, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὔτε ἡ ἀγάπη, οὔτε ἡ ἐμπιστοσύνη, οὔτε τὸ σέβας, ἐπὶ τῶν

ὁποίων θεμελιούται ἡ κυβέρνησις μιᾷ οἰκογενείᾳ. Ἐκεῖ ὅπου ἐπικρατεῖ οἰκογενεϊκὴ ἀγάπη ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκει τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν ἰσορροπίαν της.

Ἄλλ' ὁ οἶκος εἶνε πρὸ πάντων τὸ βασίλειον τῆς γυναικός, εἶνε ὁ κόσμος της. Τὸν κυβερνᾷ διὰ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς τρυφερότητος. Τίποτε δὲν δαμάζει καὶ δὲν καταπραΰνει τόσον τὸ εὐερέθιστον τοῦ ἀνδρός ὅσον ἡ ἔνωσις τοῦ μετὰ γυναικα φύσεως εὐγενοῦς. Τότε εὐρίσκει τὴν ἀνάπαυσιν, τὴν ἡρεμίαν, τὴν εὐτυχίαν τοῦ νοῦ καὶ τοῦ σώματος. Ἡ τοιαύτη σύζυγος εἶνε συχνάκις ὁ κάλλιστος τῶν συμβούλων του, διότι διὰ τῆς ἀγάπης δύναται νὰ τὸν ὀδηγήσῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν εὐθείαν ὁδόν, ἐὰν ἐπλανήθῃ ὀδηγούμενος ἀπὸ μόνον τὸν νοῦν του.

Ἡ καλὴ σύζυγος εἶνε στήριγμα καὶ βοηθὸς εἰς τὰς ὥρας τῶν δοκιμασιῶν καὶ τῶν ταλαιπωριῶν. Ἡ συμπάθειά της καὶ ἡ παρηγορία της δὲν μένουν ἄκαρποι, ἐὰν ἐπέλθῃ συμφορὰ ἢ ἂν ἡ τύχη φανῇ δυσμενῆς. Ἐνὸς ὧ διαρκεῖ ἡ νεότης, στολίζει τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀνδρός· κατόπιν, ὅταν ἡ νεότης παρέλθῃ, ὅταν διαλυθοῦν τὰ ὄνειρα καὶ μᾶς μείνῃ μόνη καὶ γυμνὴ ἡ πραγματικότης τῆς ζωῆς, τότε πάλιν πιστὴ σύντροφος τοῦ ἀνδρός, ἡ καλὴ σύζυγος καθιστᾷ ἐλαφρότερον τὸ κοινὸν φορτίον τοῦ βίου. Ὁ Λαύθηρος ὁμιλῶν περὶ γάμου εἶπεν ὅτι· ἡ μεγαλυτέρα εὐθραδία τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δύναται νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶνε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν καλὴν καὶ εὐσεβῆ γυναικα, διὰ νὰ σιζήσῃ μετ' αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ.

χία, ἐμπιστευόμενος εἰς αὐτήν ὅλα τὰ ἀγαθὰ του, τὴν ζωὴν του καὶ τὴν εὐημερίαν του.» Ὁ ἴδιος ἔλεγεν ὅτι «ὅστις ἠγέρθη τῆς κλίνης του πρωὶ καὶ ὅστις ἐνυμφεύθη νέος, οὐδέποτε μετενόησε».

Ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὴν συζυγικὴν ζωὴν πλήρης εὐδαιμονία, πρέπει ἡ γυνὴ νὰ ἔχῃ πάσας τὰς ἀρετὰς ἐκείνας, διὰ τῶν ὁποίων ὁ οἶκος τῆς δύναται νὰ καταστῇ ἀληθὴς τόπος γαλήνης. Πρὸς τοῦτο χρειάζεται ἰκανότης ἐκ μέρους τῆς καὶ φρόνησις ἀρετὴ διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνδρα τῆς τῶν φρονεῖδων τῆς διευθύνσεως τοῦ οἴκου, καὶ ἰδίως τοῦ οἰκονομικοῦ μέρους, εἰς τρόπον ὥστε ἡ δαπάνη νὰ μὴ ὑπερβαίῃ ποιεῖ τὰ εἰς τὴν διάθεσίν τῆς μέσα. Πρέπει ἡ παρουσία τῆς νὰ εἶνε πάντοτε εὐχάριστος καὶ νὰ βασιλεύῃ πάντοτε ἡ ἀγάπη ἐνὶ τῇ οἰκίᾳ. Οἶκος ἄνευ ἀγάπης δὲν δύναται νὰ καταστῇ τόπος εὐτυχίας καὶ ἡσυχίας, — ἡσυχίας τὴν ὁποίαν ζητεῖ τις μετὰ τὸν κάματον τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος, ἡσυχίας τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ οὔτε νὰ εὕρῃ εἰμὴ μόνον ὑπὸ τὴν στέγην τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς οἰκογενείας.

Τινὲς εὐρίσκουν ὅτι ὁ γάμος δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας των, διότι δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐδαιμονίαν ἥλπιζαν. Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν πολλοὶ πταῖουν οἱ ἴδιοι, διότι εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου δὲν κατέθεσαν τὸ ἀναλογοῦν εἰς αὐτοὺς μέρος ἀγαθότητος, παιδρότητος, ὑπομονῆς καὶ φρονήσεως. Ἡ φαντασία των προτρέχουσα ἔπλασεν ὥς ὅρους εὐτυχίας ἀνυπάρχτους εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὅταν δ' εὐρέ-

θησαν πρὸ τῆς πραγματικῆς ζωῆς, μετὰ τῶν μεριμνῶν καὶ τῶν θλίψεων της, ἐξύπνησαν αἰφνιδίως καὶ εἶδαν τὸ ὄνειρόν των διαλυόμενον· ἢ εἶχαν τὴν ἀπαίτησιν νὰ εὕρουν τὴν ἐντέλειαν εἰς τὸν σύντροφον τῆς ἐκλογῆς των, καὶ ἀνεκάλυψαν κατόπιν ἑορτῆς ὅτι καὶ οἱ ἄριστοι χαρακτηῖρες ἔχουν τὰς ἀδυναμίας των.

Μεταξὺ συζύγων ὁ ἀσφαλέστερος καιὼν εἶνε ἡ ἀνοχή καὶ ἡ ἐπιείκεια. Εἰς τὸν συζυγικὸν βίον ἀπαιτεῖται συμβιβαστικότητα, ἀνοχή καὶ ὑπομονή. Χωρὶς δὲ νὰ τυφλώτῃ ὁ εἷς πρὸς τὰς ἀδυναμίας τοῦ ἄλλου δύναται τοῦλάχιστον νὰ τὰς ὑποφέρει μὲ εὐμένειαν καὶ ἀγαθότητα. Εἰς τὸν ἑγγαμον βίον ἐξ ὧν τῶν ἀρετῶν ἡ ἀγαθότης ἀποφέρει τοὺς καλυτέρους καρπούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ἡ διδασκαλία τῆς πείρας.

Ἡ πρακτικὴ φρόνησις ἀποκτᾶται εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πείρας. Τὰ παραδείγματα καὶ τὰ διδάγματα εἶνε χρήσιμα μέχρι τινὸς βαθμοῦ, ἀλλὰ ἡ διδασκαλία των μένει θεωρητικὴ, ἐνὸςφ λείπει ἡ πρᾶξις τοῦ βίου. Ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπίσῃ τις τὸ θετικὸν μέρος τοῦ βίου διὰ νὰ προσλάβῃ ὁ χαρακτήρ τὴν σταθερότητα, τὴν ὁποῖαν μόνη ἡ ἀνάγνωσις καὶ αἱ καλὰ συμβουλαὶ δὲν ἀρκοῦν νὰ δώσουν εἰς αὐτόν, καὶ ἡ ὁποῖα ἀποκτᾶται πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐπαφῆς πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους. Διὰ νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὁ χαρακτήρ πρέπει νὰ

καταστῇ τοιοῦτος ὥστε νὰ διατηρῇται στερεὸς καὶ εὐσταθὴς ἐν μέσῳ τῆς ἀδιακόπου κινήσεως καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν δοκιμασιῶν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ νὰ ἀντέξῃ εἰς τὴν καθημερινὴν τριβὴν τοῦ βίου.

Οἱ ἄνθρωποι οἱ περὶ ἑαυτῶν μόνον φροντίζοντες καὶ περὶ τῆς ἰδίας εὐημερίας, εἶνε ἐγωῖσταί. Ὑπερηγοῦν τὸν ἑαυτόν των καὶ εἰς οὐδένᾳ ἄλλον γίνονται χρήσιμοι. Ἀκούομεν καθ' ἑκάστην νὰ λέγουν ὅτι ὁ δεῖνα πλούσιος ἀπέθανε καὶ ἀφῆκεν ἑκατομμυρίων περιουσίαν, ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγουν καὶ ἂν ἐβοήθησέ ποτε τοὺς πτωχοτέρους τοῦ εἰς τὴν διάρκειαν τοῦ βίου του. Ἀπέθανεν ἐσχάτως εἰς Λονδίνον ἄνθρωπος βαθύπλουτος, ἀλλὰ δὲν ἐσκέφθη οὔτε λεπτόν ν' ἀφήσῃ εἰς νοσοκομεῖον, ἢ εἰς ἄλλο κατὰστημα φιланθρωπικόν, ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας του τοῦτο εἶναι ὁ ἐγωῖσμός κυριολεκτικῶς.

Ἡ ἀμοibaία βοήθεια εἶνε ἐπίσης ἀναγκαία, ὅσον καὶ ἡ αὐτοβοήθεια. Ὅφείλομεν διὰ παντὸς τρόπου νὰ βοηθῶμεν τὸν πλησίον. Ὡς ἄνθρωποι, ὡς πολῖται, ὡς χριστιανοὶ ἔχομεν τὸ καθῆκον τοῦτο. Τί ἄλλο εἶνε ἢ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον Ἀγάπη, ἐὰν δὲν εἶνε ἡ ἀμοibaία βοήθεια, ἡ προσπάθεια ν' ἀνακουφίζωμεν τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, νὰ θεραπεύωμεν τὰ δεινὰ τῆς, καὶ νὰ συντελῶμεν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας;

Διότι ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον δυστυχεῖς, τοὺς ὁποίους ὁ κόσμος ὀφείλει νὰ ἀνακουφίῃ. Οἱ πτωχοὶ καὶ ἀσθενεῖς εἶναι πρὸ τῶν θυρῶν μας, δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ τοὺς ἀποδιώξωμεν. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἀνί-

κανοι πρὸς ἐργασίαν, ἐπιληπτικοί, ἀνάπηροι, βλάκες· ὑπάρχουν ἀσθενεῖς πάσχοντες νόσους παντὸς εἴδους καὶ τόσον πτωχοί, ὥστε νὰ μὴ ἔχουν τὰ μέσα νὰ νοσηλευθοῦν. Τὰ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντα δὲν τὰ ἐκτελοῦμεν διὰ τῆς ἐλεημοσύνης, τὴν ὁποῖαν δίδομεν καθ' ὁδὸν εἰς ἓνα ἐπαίτην.

Ἀλλὰ τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος τῆς ἀμοιβαίας βοήθειας ἔχουν εὐτυχῶς πολλοὶ ἐκ τῶν ἐχόντων καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐκπλήρωσίν του. Τινὲς τὸ ἐκτελοῦν αὐτοπροσώπως, ἐπισκεπτόμενοι καὶ βοηθοῦντες τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην βοήθειας· ἄλλοι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν διαθέτουν μετὰ θάνατον ποσὰ μεγάλα. Παροδείγματα τιαῦτα φιλανθρωπίας ἡδυνάμεθαι ν' ἀπαριθμήσωμεν πολλὰ καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Ἡ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπαφὴ εἶναι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀναγκαία καὶ διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἑαυτὸν του. Μόνον ἀφοῦ ἀναμιχθῇ τις εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ ἀκριβῶς τὸν βαθμὸν τῆς ἀξίας του καὶ τὴν ἱκανότητά του. Ὁ μὴ ἀποκίήσας τὴν πείραν ταύτην κινδυνεύει νὰ καταστῇ ματαιόφρων, κομπορημιον καὶ ἀλαζών· ὅπως δὴ ποτε δὲ δὲν γνωρίζει τὸν ἑαυτὸν του, μολονότι μόνον τὸν ἑαυτὸν του συναναστρέφει. Καὶ ἂν μὲν ἔχῃ μεγάλην ἰδέαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, δὲν προξενεῖ ποτε καλὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἄλλους, ἂν δὲ δυσπιστῇ καθ' ὑπερβολὴν ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν του, ἰδίαι τὸν ἑαυτὸν του. Ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τις ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβεστέραν

γνώσιν τοῦ ἑαυτοῦ του, εἰάν θέλῃ κάτι νὰ εἶνε ἢ νὰ πράξῃ εἰς τὸν κόσμον.

Ἀλλὰ τὸ νὰ γνωρίζῃ τις τί δύναται νὰ κάμῃ δὲν ἀρκεῖ, πρέπει νὰ γνωρίζῃ καὶ τί δὲν ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ· ἀλλέως δὲν θὰ κάμῃ ποτὲ τίποτε ἄξιον λόγου.

Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων φρόνησιν ἀποκτηθεῖσαν διὰ τῆς πείρας κρίνει ὀρθῶς τὰ πράγματα ὅσα κεῖνται πρὸ τῶν ὀρθαλμῶν του, καὶ ὅσα καθ' ἡμέραν συναντᾷ καθ' ὁδόν. Ὁ λεγόμενος κοινὸς νοῦς, δὲν εἶνε ὥς ἐπὶ πολὺ ἄλλο τι ἢ τὸ ἀποτέλεσμα μόνον τῆς πείρας, σωφρόνως ἐφαρμοζομένης. Διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ δέ τις χρειάζεται ὑπομονὴ καὶ προσοχὴ μᾶλλον ἢ ἔκτακτος νοημοσύνη.

Διὰ τοῦτο οἱ γνωστικώτεροι ἄνθρωποι εἶνε συνήθως εἰ ἀναμιγνυόμενοι μὲ τὸν κόσμον, εἴτε ἕνεκα τῶν ὑποθέσεων των εἴτε ἕνεκα τῶν κοινωνικῶν των σχέσεων. Οἱ τοιοῦτοι βασίζουσιν τὰς κρίσεις των εἰς ὅ,τι εἶδαν καὶ γνωρίζουσιν, ἀντὶ νὰ περιπλέκωνται εἰς θεωρητικὰ; συλλογισμοὺς περὶ τοῦ πῶς τὰ πράγματα ἔπρεπεν ἢ ἡδύναντο νὰ εἶνε.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον αἱ γυναῖκες ἔχουσιν ἐνίοτε περισσότερον κοινὸν νοῦν παρὰ οἱ ἄνδρες, διότι δὲν ἔχουσιν μεγάλας ἀξιώσεις, καὶ διότι κρίνουν τὰ πράγματα ἀναλόγως τῆς αὐτομάτου ἐντυπώσεως τὴν ὁποῖαν ἐπροξένησαν εἰς τὸν νοῦν των. Ἡ ἀντίληψις των εἶνε ταχύτερα, καὶ πλεον ἀνεπτυγμένη, ἢ ἐπιδεκτικότης τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ αἱ συμπάθειαι των ζωηρότεραι. Οἱ δὲ τρόποι των τὰς βοηθοῦν εἰς τὸ νὰ μεταδίδουν καὶ εἰς ἄλλους τὰς ἐντυπώσεις των. Οὕτως

ἐξηγεῖται πῶς ἐνίοτε γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι διανοητικῶς δὲν ἐξέχουν, ὀδηγοῦν καὶ διευθύνουν ἄνδρας ἀτιθάσους καὶ ἀδαμάστους.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πείρας δὲν καθίστανται ἐπαισθητὰ εἰμὴ κατὰ τὴν πορείαν τοῦ βίου. Ὁ δὲ βίος εἶνε ζήτημα χρόνου. Ὁ πεπειραμένος ἄνθρωπος συνηθίζει νὰ θεωρῇ τὸν χρόνον ὡς τὸν μέγιστον αὐτοῦ βοηθόν. Λέγεται ὅτι ὁ χρόνος καθ' ὅσον παρέρχεται παρηγορεῖ, ὅτι κάμνει νὰ φαίνωνται ὠραιότερα τὰ ἀντικείμενα. Ἀλλ' ἔχει καὶ τοῦτο τὸ μέγα πόνον, ὅτι μᾶς διδάσκει, ὠριμάζει τὴν πείραν καὶ φέρει τὴν βλάβστησιν τῆς φρονήσεως.

Ὁ χρόνος δύναται νὰ εἶνε εἴτε φίλος εἴτε ἐχθρὸς τῆς νούτητος. Διὰ τοὺς γέροντας εἶνε ἡ παρήγορος ἢ δῆμιός των, ἀναλόγως τῆς χρήσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμαν τοῦ χρόνου καὶ ἀναλόγως τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἔζησαν. Ἐνόςφ εἵμεθα νέοι, ὁ κόσμος φαίνεται λαμπρὸς καὶ ὠραῖος· τὰ πάντα εἶνε νέα καὶ ὑπόσχονται τέρψεις καὶ ἀπολαύσεις. Ἀλλὰ καθ' ὅσον τὰ ἔτη παρέρχονται, βλέπομεν ὅτι αἱ θλίψεις του εἶνε περισσότεραι ἢ ἡ χαρὰ του. Καθ' ὅσον δὲ προχωροῦμεν πρὸς τὸ γῆρας, ἀνακαλύπτομεν σκοτεινότερον τὸν ὀρίζοντα τοῦ βίου. Ὁ βίος εἶνε κόπος, ταλαιπωρία, δυσχέρεια, συχνάκις δυστυχία καὶ καταστροφή. Εὐτυχεῖς ὅσοι διέρχονται τὰς δοκιμασίας του μὲ τὸν νοῦν σταθερὸν καὶ τὴν καρδίαν καθαρὰν, καί, διατηροῦντες τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς των, ἀντέχουν εἰς τὸ βάρος τοῦ φορτίου των, ὅσον καὶ ἂν εἶνε βαρὺ.

Ὁλίγη δόσις νεανικῆς ζέσεως παρέχει μεγάλην

βοήθειαν εἰς τὸν βίον· χρησιμεύει ὡς ἰσχυρὰ κινήτικὴ δύναμις. Ὁ χρόνος βαθμηδὸν τὴν κατευνάζει, ἡ πείρα τὴν δαμάζει, ἀλλ' ἐνόςῳ ὑπάρχει, εἶνε ἔνδειξις ὕγιους χαρακτῆρος, εἶνε στοιχεῖον δυνάμεως ἡθικῆς, ἐμπνέει τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα, μᾶς διαθέτει καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πρόθυμον ἐκτέλεσιν τῶν ἄλλως ξηρῶν καὶ ὄχι πάντοτε εὐαρέστων καθημερινῶν καθηκόντων.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην ὅλης τῆς δραστηριότητος τὴν ὁποίαν γεννᾷ ὁ ἐνθουσιασμός διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις τοῦ βίου. Ἄλλως τὰ ἐμπόδια καὶ αἱ δυσκολίαι ὅσας συνήθως συναντᾷ ἤθελαν πολλάκις τὸν καταβάλλει· ἀλλ' ἐὰν ἔχῃ γενναιότητα καὶ καρτερίαν, αἰσθάνεται τὴν δύναμιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὅλους τοὺς κινδύνους καὶ ν' ἀγωνισθῇ κατὰ πάσῃ, ἐναντιότητος. Παράδειγμα ὁ Κολόμβος. Πειρασμένος περὶ τῆς ὑπάρξεως νέου κόσμου κατεφρόνησε τοὺς κινδύνους θαλασσῶν ἀγνώστων, καὶ ὅταν οἱ σύντροφοί του καταληφθέντες ἀπὸ ἀπελπισίαν ἐπανεστίασαν, ἀπειλοῦντες νὰ τὸν ρίψουν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐκεῖνος ἔμεινε σταθερὸς καὶ γενναῖος μέχρις οὗ ὁ κόσμος ὁ ἄπειρος καὶ μέγας, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξιν προησθάνθη, ἐφάνη εἰς τὸν ὀρίζοντα!

Καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας εἶνε καλὸν νὰ ἔχουν δόσιν τινὰ ἐμπιστοσύνης εἰς ἑαυτούς, καὶ νὰ ἐμπνέωνται ἐξ αὐτῆς θάρρους καὶ σταθερότητα, ἀντὶ νὰ τοὺς ἐκνευρίξῃ ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ νοηρότης. Ἄνευ πάλης δὲν ἀποκτιᾶται ἡ νίκη. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν δυσκολίαι, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀγώνων πρὸς ὑπερνίκησίν των· ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν πειρασμοί, δὲν θὰ

ἦτο χρεία τοῦ χαλινοῦ τῆς συνειδήσεως· καὶ ἐὰν ἔλειπαν αἱ θλίψεις καὶ αἱ δοκιμασίαι, πῶς ἠθέλαμεν ἀποκτήσει καρτερίαν καὶ ὑπομονήν ;

Κατὰ συνέπειαν αἱ δυσκολίαι, αἱ ταλαιπωρίαι, καὶ αἱ δοκιμασίαι τῆς ζωῆς δὲν εἶνε κακὰ ἅμικτα ἀγαθοῦ· ἀπ' ἐναντίας, ἐξ αὐτῶν συχνάκις πηγάζουν τὸ σθένος τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀρετὴ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀποβαίνει συχνάκις ὁ ρέλιμος ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς πενίης, διότι διεγείρει τὴν ἐνεργητικότητα, ἀκονίζει τὴν ἐπιμονὴν καὶ συντελεῖ πρὸς στερέωσιν τοῦ χαρακτῆρος. Πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκην προσκομμάτων διὰ νὰ αἰσθανθοῦν τὴν δυνάμιν των, καὶ ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν ὑπερενίκησαν ἅπαξ γίνεται ἀφορμὴ νέων ἀγώνων καὶ νέων νικῶν.

Αἱ ἀποτυχίαι εἰς τὰς πράξεις μας χρησιμεύουν ὥς διδάγματα τοῦ βίου μας. Ἡ χρησιμοτέρα πεῖρα ἀποκινᾶται ἐκ τῆς ἀναμνήσεως τῶν σφαλμάτων, ὅσα διπραξάμεν εἰς τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ὁμοίους μας εἰς τὴν τριβὴν τοῦ βίου. Τὸ παράγγελμα, ἡ σπουδὴ, αἱ συμβουλαὶ δὲν διδάσκουν τόσον ὅσον μία ἀποτυχία. Ἐνίοτε αἱ ἀποτυχίαι ἔχουν καὶ τοῦτο τὸ σωτήριο ἀποτέλεσμα, ὅτι ὁ ἀποτυχὼν στρέφει τὴν προσοχὴν καὶ τὰς προσπάθειάς εἰς ἄλλην νέαν διεύθυνσιν, εἰς ἔργον ὅπου αἱ κλίσεις καὶ τὰ προσόντα του εὐρίσκουν στάδιον προσφορώτερον καὶ ὅπου τὸν περιμένει ἡ ἐπιτυχία. Παραδείγματα τοιαῦτα ἡδύνατό τις νὰ εἰσωρεύσῃ πολλά.

Καὶ αὐτὰ τὰ σωματικὰ παθήματα δὲν ἀρκοῦν νὰ

καταβάλουν τὴν γενναιοψυχίαν, ἀλλὰ χρησιμεύουν ἐνίοτε ὡς ἐνίσχυσις νέα εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Ὁ βίος πολλῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἦτο διηνεκὴς πάλη κατὰ δυσκολιῶν καὶ ἀποτυχιῶν ἀλλεπαλλήλων. Ὁ μέγας ποιητὴς τῆς Ἀγγλίας Μίλτων καὶ τυφλωθεὶς δὲν κατεβλήθη, ἀλλ' ἐξηκολούθησε μὲ βήματα στερεώτερα τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς πορείαν του. Τὰ μεγαλύτερά του ἔργα ἐγράφησαν εἰς τὴν δυσχερεστέραν περίοδον τῆς ζωῆς του, ὅτε ἦτο πτωχός, ἀσθενής, γέρον, τυφλός, ἐνῶ ἐσυκοφαντεῖτο καὶ κατεδιώκετο. Καὶ ὁ ἐνδοξὸς ποιητὴς τῆς Ἰταλίας ὁ Δάντης, ἔγραψε τὸ ἀθάνατον ποίημά του εἰς τὴν ἐξορίαν. Ὁ μέγας Πορτογάλος ποιητὴς Καμόενς, ἐξόριστος ἐπίσης ἐδόξασε τὴν πατρίδα του. Ὁ Τάσσος διῆλθε τὸν βίον ἀθλίως, θῦμα διαρκὲς τῆς συκοφαντίας καὶ τῆς κακίας τῶν ἐχθρῶν του.

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐνδόξων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὧσων τὸ μεγαλεῖον ἀνέδειξεν ἢ συμφορά. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἐπίσης τοὺς μάρτυράς της. Πολλοὶ τῶν μεγαλυτέρων ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων ἔγιναν ἐν μέσῳ καταδρομῶν καὶ ταλαιπωριῶν.

Αἱ πράξεις τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐτελέσθησαν διὰ κόπων, δοκιμασιῶν καὶ δυσκολιῶν. Ἡγωνίσθησαν ἐναντίον τοῦ ρεύματος καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν παραλίαν ἐξηντηλέμενοι ἐκ τοῦ κόπου, ἐπάτησαν εἰς τὴν γῆν καὶ ἐξέπνευσαν, εὐτυχεῖς λογιζόμενοι διότι ἐξεπλήρωσαν τὸ καθῆκόν των.

Ἐκαστος ὀφείλει γὰρ ἐκπληροῦν τὸ καθῆκόν του εἰς

τὸν κύκλον, εἰς τὸν ὁ τοῖον εἰτάχθη ἢ εὐρέθη. Μόνον τὸ καθήκον περιέχει ἀλήθειαν· ἄνευ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει πράξις ἀληθῶς καλή. Τὸ καθήκον εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος πάσης εὐγενοῦς ζωῆς. Ἡ συναίσθησις δὲ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος εἶνε ἡ ἀγνοσιότη τῶν ἡδονῶν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' Ἐπίδρασις τοῦ χαρακτῆρος . . .	5
» Β' Δύναμις τῆς οἰκογενείας . . .	16
» Γ' Ἡ κοινωνία καὶ τὸ παράδειγμα. . .	27
» Δ' Ἡ ἐργασία	31
» Ε' Θάρος καὶ ἐγκαρτέρησις . . .	38
» ΣΤ' Τὸ καθήκον	46
» Ζ' Φαιδρότης.	51
» Η' Ἡ συμπεριφορὰ.	57
» Θ' Τὰ βιβλία	63
» Ι' Ἡ συζυγικὴ ζωὴ.	65
» ΙΑ' Ἡ διδασκαλία τῆς πείρας. . .	72

026000028372

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΣΕΙΡΑ 100 ΩΦΕΛΙΜΩΝ Β ΒΑΙΩΝ

1. 'Ο Οὐρανός.
2. 'Η 'Εκκλησία μας.
3. 'Η Γῆ τοῦ πυρός.
4. 'Ο 'Ανθρωπος καὶ τὸ σῶμα του.
5. Τὰ ὀφέλιμα πτηνὰ τῆς 'Ελλάδος.
6. 'Ο Στρατιώτης.
7. 'Υλικὸς κόσμος.
8. Τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου.
9. Ο μικρὸς πλούταρχος μέρος Α'.
10. 'Η Εὐρώπη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.
11. 'Ο Κύρ Σίμος.
12. 'Η 'Ακροπολις τῶν 'Αθηνῶν.
13. Αἱ Μέλισσαι.
14. 'Η Αἴγυπτος.
15. 'Ηλιος, ζῶη καὶ κίνησις.
16. Τὰ 'Ελληνικὰ γράμματα.
17. Νοτήματα καὶ μικρόβια.
18. 'Ο Γεωργός.
19. 'Ο Κολόμβος.
20. 'Ο μικρὸς Πλούταρχος, μέρος Β'.
21. 'Ο Χαρσκήτηρ.
22. 'Η Βασίλισσα Βικτωρία.
23. 'Οδηγὸς τῆς οἰκοδεσποίνης.
24. 'Ο 'Εθνικὸς πλοῦτος μέρος Α'.
25. Μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης.
26. 'Η 'Ρωσία.
27. 'Ο 'Εθνικὸς πλοῦτος.
28. 'Ο μέγας 'Αλέξανδρος.
29. Τὸ Δένδρον.
30. 'Ιστορία ἐνὸς πλουσίου.
31. Αἱ πρῶται βοήθαι.
32. 'Ο μικρὸς Πλούταρχος μέρος Γ'.
33. 'Ανένδοτα ζῶων.
34. Τὰ 'Ανθη.
35. Βενιαμὴν Φραγκλῖνος.
36. 'Ο Βίος τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ.
37. Αἱ 'Ορνίθες.
38. Αἱ Γειτόνισσαι.
39. Τὸ Γάλα.
40. Οἱ 'Αργοναῦται.
41. 'Ο Καθαρὸς αἶθρ.
42. Οἱ Τρεῖς μεγάλοι 'Ιεράρχαι.
43. Οἱ Μετανάσται.
44. 'Ο Θίνος.
45. Τὸ Κράτος τοῦ πλοῦτου.
46. Οὐάσιγκτων.
47. 'Ο Μεταξοκόλληξ.
48. Ανακαλύψεις τοῦ 19ου αἰῶνος.
49. 'Ὁ Βρέφος.
50. 'Ορειδερίκος ὁ μέγας.
51. Αποταμίευσις.
52. 'Ο Καπνός.
53. 'Η Σουηδία.
54. Τὸ ψάρεμα.
55. 'Ιστορία τῆς μετάξης.
56. 'Ηράκλειος.
57. 'Ιστορία τῆς 'Εκκλησίας.
58. Τὰ Μεταλλεῖα.
59. 'Εκ τῶν ἡθικῶν τοῦ Πλουτάρχου.
60. 'Ημερολόγιον 'Εορμῆτου.
61. 'Η Μακροβιότης.
62. Συλλογαὶ Φυσικῆς 'Ιστορίας.
63. 'Η 'Ιταλία.
64. Τὰ Θηρία.
65. Πειράματα Φυσικῆς.
66. 'Ασωτος υἱός.
67. 'Η 'Ορασις.
68. 'Ο μικρὸς κτηνοτρόφος.
69. 'Η Εὐτυχία.
70. Γεωλογία.
71. 'Ο 'Ιουστινιανός.
72. Γυμναστική.
73. 'Ο Πεσταλότης.
74. 'Η Γῆ.
75. Οἱ Τυφλοί.
76. Οἱ 'Αγῶνες.
77. 'Εορταστής.
78. 'Η Φυματίσις.
79. 'Η Τομή τοῦ Σουξῆ.
80. Αὐτοκράτ. Διογένης, ὁ 'Ρωμαῖος.
81. 'Ο μικρὸς Κτηνίατρος.
82. Τὸ 'Αλας.
83. 'Ο Κοραῆς.
84. Τὸ ἔργον τοῦ Πατέρ.
85. 'Η Ζωγραφικὴ.
86. 'Ο Κυνηγός.
87. 'Αμερικὴ καὶ 'Αμερικανοί.
88. 'Η 'Ελαία.
89. Ναυτικὴ ὕγεινή.
90. Αἱ Θρησκείαι.
- 91-92. 'Ο Καποδίστριας (διπλοῦν).
93. Τὸ 'Εμπόριον.
94. 'Εθνικοὶ σύρραγται.
95. Τὰ Λουτρά.
96. Τὰ 'Ελλην. γράμματα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστ. 'Ελληνισμοῦ.
97. 'Ο Λαχανόκηπος.
98. Χρονολ. τῆς 'Αρχαίας 'Ιστορίας.
99. Χρον. τῆς Μεσαιων. καὶ Ν. 'Ιστορίας.
100. 'Απάνθισμα τῶν ἔργων Βικέλα.